

जिल्ला विकास समितिको आन्तरिक राजश्व प्रक्षेपण सम्बन्धी दिगदर्शन

प्रथम संस्करण
माघ, २०६१

स्थानीय निकाय (आर्थिक प्रशासन) नियमावली २०५६ को पहिलो संशोधन २०६१ ले जिल्ला विकास समितिहरूले हरेक वर्ष आन्तरिक राजश्व असूली गर्दा प्रत्येक आन्तरिक आयका स्रोतको विभिन्न आयामहरू जस्तो- स्रोतको उपलब्धता, परिचालन गर्न सकिने संभावित परिमाण, स्रोत परिचालनको व्यवस्थापन तथा लागत, गत बिगत बर्षको प्रवृत्ति आदि समेतको आधारमा राजश्वको प्रक्षेपण गरी प्रति ईकाइ दर, राजश्व असूली कार्यान्वयन कार्यतालिका र स्रोत संकलन गर्ने स्थान तथा तरिका समेत निश्चित गरी राजश्व प्रक्षेपण गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ ।

राजस्व प्रक्षेपण गर्दा कार्य दिग्दर्शनको रूपमा प्रयोग गर्न सकिने गरी राजश्व प्रक्षेपणका प्रक्रियाहरूसमेत समावेश गरी यो पुस्तिका तयार गरिएको छ । यस पुस्तिकामा दुई भाग रहेका छन् ।

पहिलो भागमा जिल्ला विकास समितिहरूका लागि राजस्व प्रक्षेपण दिग्दर्शन रहेको छ । यस भागमा उल्लेखित राजस्व प्रक्षेपणका चरण, अनुसूची १ मा समावेश सूचना संकलनका फाराम र गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरूलाई जिविसले विनियममा राखी परिषदबाट स्वीकृत गराई प्रयोग गर्नु पर्दछ ।

दोश्रो भागमा जिविसका राजस्व प्रक्षेपण कार्यटोलीले सरोकारवालाहरूलाई प्रदान गर्ने अभिमुखीकरणका विषय बस्तुहरू समावेश गरिएको छ ।

विषय सूची

विषय	पेज नं.
उद्देश्य	१
मूलभूत प्रश्न	२
<i>खण्ड १: राजस्व प्रक्षेपण दिग्दर्शन</i>	३
१. जिल्ला विकास समितिको राजस्व प्रक्षेपण	४
आन्तरिक राजस्व प्रक्षेपण चक्र	७
राजस्व प्रक्षेपणका चरणहरूको विस्तृतीकरण	९
२. राजस्व प्रक्षेपण र विभिन्न निकाय बीचको अन्तरसम्बन्ध	१५
<i>भाग २ : अभिमुखिकरणका विषयवस्तुहरू</i>	१९
१. विकेन्द्रीकरण र प्रमुख अवधारणाहरू	२१
<i>विकेन्द्रीकरणको जिलेवी</i>	२३
२. वित्तीय विकेन्द्रीकरण (Fiscal Decentralisation) को परिचय:	२६
३. ऐन, कानून	२८
<i>अनुसूचीहरू</i>	३३

जिल्ला विकास समितिको आन्तरिक राजश्व प्रक्षेपण

निर्देशित उद्देश्य

वित्तीय विकेन्द्रीकरण सुदृढ बनाउदै आन्तरिक राजश्वमा वृद्धि भई जिल्ला विकास समिति, नगरपालिका र गाउँ विकास समितिका क्रियाकलापहरु अझ उत्तरदायीपूर्ण, पारदर्शी र प्रभावकारी रुपमा संचालन भई स्थानीय निकायहरु आत्मनिर्भर रुपमा संचालित भएका हुनेछन् ।

तत्कालीन उद्देश्य

जिल्ला विकास समितिको आन्तरिक राजश्व प्रक्षेपण भएको हुनेछ ।

उपलब्धि

- विकेन्द्रीकरणका अवधारणाहरुको बारेमा जानकारी हासिल भएको हुनेछ ।
- आन्तरिक राजश्व परिचालन गर्न स्रोत विश्लेषण र प्रक्षेपण सम्बन्धमा स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ तथा नियमावली, २०५६ मा भएका व्यवस्था स्पष्ट भएको हुनेछ ।
- जिल्ला विकास समितिको आन्तरिक राजश्व वृद्धि गर्नका लागि गर्नुपर्ने क्रियाकलापहरु पूरा भएका हुनेछन् ।
- स्थानीय निकाय र सरोकारवालाहरु बीच अन्तरसम्बन्ध वृद्धि भएको हुनेछ ।
- सरोकारवालाहरु राजश्व प्रक्षेपणमा सहमति भएका हुनेछन् ।

मूलभूत प्रश्न

हामी जि.वि.स.का
 आन्तरिक राजश्व सम्बन्धी
 सरोकारवालाहरूले, यस
 जिल्लामा स्थानीय स्वायत्त
 शासन ऐन र नियमावली
 अनुसार न्यायोचित,
 पारदर्शी, दीगो तथा
 सहभागितात्मक ढंगले
 कसरी आन्तरिक राजश्व
 वृद्धि गर्न सक्दछौं ?

भागा १: राजश्व प्रक्षेपण दिग्दर्शन

१. जिल्ला विकास समितिको राजश्व प्रक्षेपण

जिल्ला विकास समितिले कुनै एक आर्थिक वर्ष वा सो भन्दा बढी अवधिका लागि जिल्ला विकास समितिलाई प्राप्त हुन सक्ने राजस्व रकमको पूर्वानुमान गर्ने कार्यलाई जिल्ला विकास समितिको राजस्व प्रक्षेपण भनिन्छ । यस्तो राजश्व प्रक्षेपण गर्दा जिल्ला विकास समितिलाई प्राप्त हुने सम्पूर्ण राजश्वका स्रोतहरू जस्तो श्री ५ को सरकारका विभिन्न निकाय तथा स्वदेशी तथा विदेशी संघ संस्था र दातृ समुदायबाट प्राप्त हुने अनुदान, कानून वमोजिम राजश्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने रकम र जिल्ला विकास समितिलाई ऐनद्वारा प्रदान गरिएको अधिकार वमोजिम विभिन्न आन्तरिक स्रोतहरूबाट उठाउन सकिने कर, सेवा शुल्क, दस्तुर तथा अन्य रकमहरूको यथार्थपरक अनुमान गर्नु पर्दछ ।

राजश्वका स्रोत र सोबाट उठाउन सकिने रकमलाई यथार्थपरक तथा प्रभावकारी बनाउन राजश्व प्रक्षेपण गरिन्छ । स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन र यस अन्तर्गतका नियमावलीहरूद्वारा जिल्ला विकास समितिलाई प्रदान गरिएको स्रोत परिचालन गर्ने अधिकार वमोजिम संकलन गर्ने आयलाई जिविसको आन्तरिक आय भनिन्छ । यस्तो आन्तरिक आय प्रक्षेपण गर्दा जिविसले देहाय अनुसारका विभिन्न प्रक्रिया तथा चरणहरू पूरा गर्नुपर्दछ ।

राजस्व प्रक्षेपण प्रक्रियाका संक्षिप्त रूप

- जा **कर्मचारीहरूको कार्यटोली निर्माण** : जिल्ला विकास समितिले राजस्व प्रक्षेपण कार्यमा संलग्न रहने कर्मचारीहरूको कार्य टोली निर्माण गरी यस कार्यमा मुख्य जिम्मेवारी दिइएको सम्पर्क व्यक्ति (Focal Person) समेत तोक्नु पर्दछ । कर्मचारीहरूको टोलीमा सामान्यतः कार्यक्रम अधिकृत (राजस्व हेर्ने वा सो नभए सूचना तथा अभिलेख) १, कम्प्यूटर अपरेटर १, राजस्व शाखाको प्रमुख १ र लेखा शाखामा काम गर्ने सहायक स्तरको कर्मचारी १ समेत जम्मा ४ जना कर्मचारी रहनु पर्ने र कार्यक्रम अधिकृतले मुख्य सम्पर्क व्यक्तिको रूपमा काम गर्नु पर्ने मान्यता राखिएको छ । साथै स्थानीय विकास अधिकारी, योजना तथा अनुगमन अधिकृत र जिल्ला प्राविधिक कार्यालयका प्रमुखले राजस्व प्रक्षेपण कार्यमा सो टोलीलाई निरन्तर सहजकार्य गरी सहयोग गर्नु पर्दछ । (पहिलो चरण)
- द्वा **अभिमूखीकरण र सूचना संकलन** : राजस्व प्रक्षेपण कार्य टोलीले जिल्ला स्थित जिविसको राजस्व संकलन गर्ने कार्यसँग सम्बन्धित विभिन्न सरोकारवालाहरूबाट जिल्ला विकास समितिलाई आवश्यक पर्ने सूचनाहरू संकलन गर्न जिल्लाको आवश्यकता र संभाव्यता अनुसार अनुसूचीमा संलग्न फारामहरूमा (फाराम नं.१-१४) परिमार्जन गरी आवश्यक सूचना संकलनका लागि सरोकारवालाहरूलाई उपलब्ध गराउने गर्दछन् । र यसरी सरोकारवालाहरूलाई फाराम उपलब्ध गराउँदा आधा दिनको कार्यशाला आयोजना गरी फारामहरू बारे अभिमूखीकरण र तिनीहरूको भने तरिका तथा सूचना उपलब्ध गराउने म्याद समेत स्पष्ट गर्नु पर्दछ । (दोस्रो चरण)
- घा **तालिकीकरण** : अनुसूचीका फारामहरू मार्फत सरोकारवालाहरूबाट प्राप्त भएका तथ्यांकहरूलाई ऐनको अधिकार अन्तर्गतका प्रत्येक स्रोतको क्षेत्रगत रूपमा वेगला वेगलै विश्लेषण गर्न सकिने गरी तालिकीकरण गर्नु पर्छ । (तेस्रो चरण)
- द्वा **परीक्षण** : तालिकीकरण गरिएको तथ्यांकको छड्के परीक्षण, विभिन्न प्रकाशनहरू तथा अन्य विविध माध्यमद्वारा सत्यता र वैधता परीक्षण गर्नुपर्दछ । (चौथो चरण)
- छा **प्रवृत्ति विश्लेषण** : तथ्यांक परीक्षण गरिसकेपछि विगतमा देखिएका विभिन्न उतार चढावको स्थिति र भविष्यमा आउन सक्ने विविध सम्भावनाहरूलाई समेत आधार लिई राजस्वको प्रवृत्ति विश्लेषण गर्नु पर्दछ । प्रवृत्ति विश्लेषणको आधारमा हाल उपयोगमा आउन नसकेका राजस्वका अन्य संभावित स्रोतहरू, आवधिक योजनाले पहिचान गरेका थप स्रोतहरू र तीनको संभाव्यता एवं स्रोतहरूको प्रवर्धन सम्बन्धी जिल्ला विकास समितिको योजना समेतका आधारमा राजस्वको आवधिक प्रक्षेपण गर्नु पर्दछ । र संभावित राजस्वका स्रोतहरू मध्ये प्रशासनिक खर्च, प्रक्षेपित राजस्व रकम,

दिगोपना तथा राजस्व संकलनबाट पर्न सक्ने आर्थिक, सामाजिक र वातावरणीय प्रभाव समेतलाई ध्यानमा राखी राजस्वका स्रोतहरूको प्राथमिकता प्रस्तावित गर्नु पर्दछ (पाँचौं चरण)

टा) **छलफल, परामर्श, सहमति र सिफारिस** : प्रक्षेपण गरिएका राजस्वका स्रोत र दरका विषयमा सरोकारवालाहरूसँग पुनः छलफल र सहमति कायम गरी जिल्ला विकास समितिको कार्यालयले जिल्ला स्तरीय राजस्व परामर्श समितिमा पेश गर्नु पर्दछ ।

राजस्व परामर्श समितिले स्थानीय निकाय (आर्थिक प्रशासन) नियमावलीमा उल्लेख भए अनुसार राजस्व स्रोतका आधार, राजस्वका दर र समग्र प्रस्तावित प्रक्षेपण उपर छलफल र सहमति कायम गरी संभावित राजस्वका स्रोतहरू मध्ये प्रशासनिक खर्च, प्रक्षेपित राजस्व रकम, दिगोपना तथा राजस्व संकलनबाट पर्न सक्ने आर्थिक, सामाजिक र वातावरणीय प्रभाव समेतलाई ध्यानमा राखी राजस्वका स्रोतहरूको प्राथमिकतासमेत निर्धारण गर्नु पर्दछ । यसरी प्राथमिकता निर्धारण गरी सकेपछि परामर्श समितिले असूली कार्यतालिका समेत तयार गरी जिल्ला विकास समितिमा पेश गर्दछ ।

जिल्ला विकास समितिले राजस्व परामर्श समितिबाट प्राप्त सिफारिस, परामर्श र स्रोतको विभिन्न आयामहरू जस्तो आगामी आर्थिक वर्षहरूको लागि प्रत्येक स्रोतको उपलब्धता, सम्भावित परिचालन, सो स्रोत परिचालनको व्यवस्थापन तथा लागत र गत विगत वर्षको प्रवृत्ति समेतको आधारमा विस्तृत छलफल गरी प्रति इकाई दर समेत भएको आन्तरिक आयको प्रक्षेपण गरी प्रत्येक स्रोतको राजस्व असूली कार्यान्वयन कार्य योजना र संकलन गर्ने तरिका समेत निर्धारण गर्नु पर्दछ । यसरी तयार भएको राजस्व असूली कार्यान्वयन कार्य योजनालाई जिल्ला विकास समितिले अन्तिम स्वीकृतिका लागि जिल्ला परिषद्मा पेश गर्नु पर्दछ । (छैठौं चरण)

ठ) **स्रोत, दर र कार्य योजना स्वीकृति** : जिविसबाट पेश भएको स्रोत दर र कार्ययोजनालाई जिल्ला परिषद्ले स्वीकृति प्रदान गर्दछ । जिल्ला परिषद्ले यसरी राजस्वका स्रोत र दरहरू स्वीकृति गर्दा जिल्ला विकास समितिबाट प्रस्तुत गरिएको राजस्व असूली कार्यान्वयन कार्य योजनामा विस्तृत छलफल गरी आवश्यकता अनुसार परिमार्जन समेत गरी स्वीकृत गर्दछ । (सातौं चरण)

डा) **प्रचार प्रसार** : परिषद्बाट पारित राजस्व असूली कार्यान्वयन कार्य योजना र स्वीकृत राजस्वका स्रोतगत दरहरूलाई जिविसले विभिन्न माध्यमबाट प्रचार-प्रसार गरी सार्वजनिक गर्नु पर्दछ । (आठौं चरण)

ढ) **कार्यान्वयन** : जिल्ला परिषद्बाट स्वीकृत कार्ययोजना सहितको राजस्व प्रक्षेपणलाई जिल्ला विकास समितिले स्था. नि. (आ.प्र.) नियमावली मा उल्लेखित कार्य विधि अनुसार कार्यान्वयन गर्नु पर्दछ ।

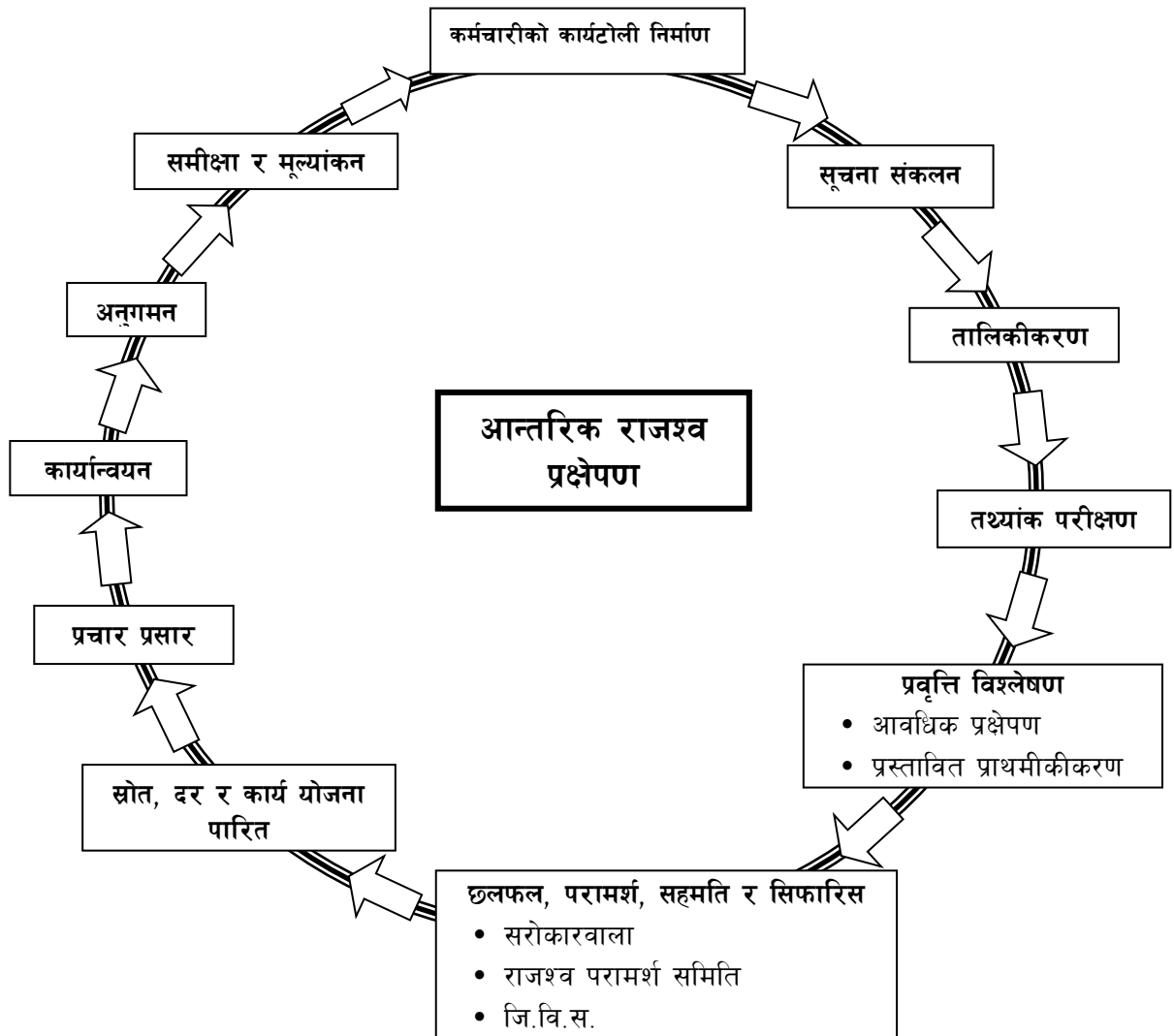
ञ) **अनुगमन** : राजस्व संकलन सम्बन्धी कार्ययोजनाको कार्यान्वयनको विषयलाई जिल्ला विकास समिति र राजस्व प्रक्षेपण कार्य टोलीले निरन्तर अनुगमन गरी देखिएका बाधा व्यवधानहरूलाई निराकरण गर्नुपर्दछ ।

झ) **समीक्षा, मूल्यांकन र पृष्ठपोषण** : जिल्ला विकास समितिले कार्यान्वयनका क्रममा समीक्षा तथा मूल्यांकन गर्ने र यसरी अनुगमन तथा मूल्यांकनबाट आएको पृष्ठपोषण (Feedback) को आधारमा हरेक वर्ष परिमार्जन गरी निरन्तर (चक्रीय) रूपमा तीन वर्षे प्रक्षेपण कार्य योजना तयार गर्नु पर्दछ । (नवौं चरण)

राजस्व प्रक्षेपण गर्ने समय :

जिल्ला विकास समितिले राजस्व प्रक्षेपण गर्ने कार्य स्थानीय स्वायत्त शासन नियमावलीको नियम १९९(१) क को योजना तर्जुमा कार्यशाला अगाडी नै आन्तरिक स्रोतको पूर्वानुमान गरी केन्द्रबाट प्राप्त बजेट सिलिङमा समेत समावेश गरी कूल स्रोत कायम गर्नु पर्दछ ।

आन्तरिक राजश्व प्रक्षेपण चक्र

राजस्व प्रक्षेपणका चरणहरूको विस्तृतीकरण

- १) कर्मचारीको कार्यटोली निर्माण
- २) सूचना संकलन
- ३) तालिकीकरण
- ४) तथ्यांक परीक्षण
- ५) प्रवृत्ति विश्लेषण
- ६) छलफल, परामर्श, सहमति र सिफारिस
- ७) जिल्ला परिषद्बाट स्रोत, दर र कार्ययोजना स्वीकृति
- ८) प्रचार-प्रसार
- ९) कार्यान्वयन
- १०) अनुगमन
- ११) समीक्षा र मूल्यांकन

<p>१) कर्मचारीको कार्यटोली निर्माण :</p> <p>जिल्ला विकास समितिले राजस्व प्रक्षेपण कार्यमा संलग्न रहने कर्मचारीहरूको कार्य टोली निर्माण गरी यस कार्यमा मुख्य जिम्मेवारी दिइएको सम्पर्क व्यक्ति (Focal Person) समेत तोक्नु पर्दछ । कर्मचारीहरूको टोलीमा सामान्यतः कार्यक्रम अधिकृत (राजस्व हेर्ने वा सो नभए सूचना तथा अभिलेख) १, कम्प्युटर अपरेटर १, राजस्व शाखाको प्रमुख १ र लेखा शाखामा काम गर्ने सहायक स्तरको कर्मचारी १ समेत जम्मा ४ जना कर्मचारी रहनु पर्ने र कार्यक्रम अधिकृतले मुख्य सम्पर्क व्यक्तिको रूपमा काम गर्नु पर्ने मान्यता राखिएको छ । साथै स्थानीय विकास अधिकारी, योजना तथा अनुगमन अधिकृत र जिल्ला प्राविधिक कार्यालयका प्रमुखले राजस्व प्रक्षेपण कार्यमा सो टोलीलाई निरन्तर सहजकार्य गरी सहयोग गर्नु पर्दछ ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> • राजश्व प्रक्षेपण टोली
<p>२) सूचना संकलन (Primary Data Collection)</p> <p>स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ र यस अन्तरगत जारी भएका नियमावलीहरूमा जिल्ला विकास समितिको आन्तरिक आयका स्रोतहरूको विषयमा स्पष्ट व्यवस्था गरिएको पाइन्छ । ऐन, नियममा उल्लेख भएका स्रोतहरूको पहिचान र परिचालन गरी जिल्ला विकास समितिहरूले आफ्नो आन्तरिक राजस्व सङ्कलन गर्न सक्तछन र त्यसका माध्यमबाट जनतालाई दीगो रूपमा अधिकतम सेवा सुविधा प्रदान गर्न सक्दछन् ।</p> <p>आन्तरिक राजस्व वृद्धिका लागि जिल्ला विकास समितिहरूले आफ्नो क्षेत्र भित्र कानूनले प्रदान गरेको अधिकार अन्तरगतका करका स्रोतहरू जस्तो जिल्ला भित्र आफूले निर्माण गरेका वा हस्तान्तरण भई आएका सडक, पुल, बाटो, सिंचाई कुलो, पोखरी आदि र जिल्ला भित्र उत्पादन भएका एवं व्यवसायिक रूपले प्रयोग भएका वन पैदावार, पशुजन्य उत्पादन, खानीजन्य वस्तु, कृषि उत्पादन र पुनः प्रयोग हुने वा नहुने कवाडी वस्तु जस्ता स्रोतहरूको पहिचान गर्नु पर्दछ । त्यस्तै सेवा शुल्क लगाउने क्षेत्र, दस्तुर लगाउने कार्य र विक्री गर्ने प्राकृतिक स्रोतहरूको समेत पहिचान गर्नु पर्दछ । स्रोत पहिचानका लागि प्राथमिक तथ्यांक संकलन गर्ने कार्य महत्वपूर्ण हुन्छ ।</p> <p>(क) सूचना संकलन फारम तयारी : जिल्ला विकास समितिको आन्तरिक राजस्व वृद्धिका लागि प्राथमिक तथ्यांक संकलन गर्न प्रयोग गरिने फारामहरूको नमूना अनुसूचीमा दिइएको छ । उक्त अनुसूचीका फारामहरूलाई स्थानीय</p>	<ul style="list-style-type: none"> • सूचना संकलन • सूचना संकलनका लागि अभिमुखी-करण

आवश्यकता र सम्भाव्यतालाई विचार गरी जिल्ला विकास समितिले सम्बन्धित सरोकारवाला कार्यालय तथा अन्य सरोकारवालाहरूसँग आवश्यक सहयोग लिएर परिमार्जन गरी प्रयोगमा ल्याउनु पर्दछ ।

(ख) **अभिमूखीकरण कार्यशाला** : जिल्ला विकास समितिले तथ्यांक संकलन गर्न राजस्व प्रक्षेपण कार्यटोलीका मुख्य जिम्मेवारी तोकिएको व्यक्तिको अगुवाइमा आफूले लगाउने कर, सेवा शुल्क, दै-दस्तुर सम्बन्धी तथ्याङ्कसँग सम्बन्धित कार्यालय र अन्य सरोकारवाला सबैलाई राजस्व प्रक्षेपणको उद्देश्य र प्रक्रियाका विषयमा अभिमुख गराई तथ्यांक फाराम भर्ने तरिका र बुझाउने म्याद समेत तोकिएको उपलब्ध गराउनु पर्दछ । यसरी विषयगत निकाय र अन्य सम्बद्ध पक्षहरूबाट उपलब्ध भएका तथ्यांकहरूको विश्लेषणको आधारमा कुन कुन स्रोतबाट जिल्ला विकास समितिले राजस्व आम्दानी गर्न उपयुक्त हुन्छ भन्ने निर्धारण गर्नु पर्दछ ।

३) तालिकीकरण (Tabulation)

विभिन्न क्षेत्रबाट संकलित सूचनाहरूलाई एकीकृत गरी तालिकामा प्रस्तुत गर्ने काम नै तालिकीकरण हो । यसका माध्यमबाट तिनका विभिन्न पक्षहरूमा अध्ययन विश्लेषण गर्न सरल हुन जान्छ ।

जिल्ला विकास समितिहरूको राजस्व प्रक्षेपण गर्ने सिलसिलामा यस चरणमा विभिन्न क्षेत्रहरूबाट प्राप्त तथ्याङ्कलाई स्रोतगत रूपमा तालिकामा प्रस्तुत गरिन्छ । तालिकीकरणबाट सम्बन्धित जिल्ला अन्तरगतका संभावित राजस्व स्रोत सम्बन्धी सूचनाहरू क्षेत्रगत रूपमा उपलब्ध हुने छन् । उदाहरणका लागि मालपोतबाट संकलन हुने राजस्वको प्रक्षेपण गर्दा जिल्लाका सबै गाविस/नगरपालिकामा रहेको जग्गाको क्षेत्रफल र किसिम उल्लेख भएको हुनु पर्दछ । प्राप्त तथ्याङ्कका आधारमा स्थानीय निकायले सो शीर्षकबाट विगतमा संकलन गर्दै आएको राजस्व रकमको विवरण र प्रचलित दर अनुसार थप सङ्कलन गर्न सकिने राजस्व परिमाणको आँकलन गर्नु पर्दछ ।

उदाहरणका लागि मालपोत सम्बन्धी तालिकीकरणको नमूना फारम यस प्रकार रहेको छ :

• विषयगत रूपमा सूचना एकतृत गर्ने

नपा/गाविसको नाम	खेतीयोग्य जमिन र सम्भावित मालपोत					
	खेत (रोपनी/विघा)	मालपोत को दर	पाखो (रोपनी/विघा)	मालपोतको दर	कुल (रोपनी/विघा)	कुल मालपोत रकम
१.						
२.						
३.						

यस्तै प्रकारले स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन र नियमावलीमा उल्लिखित सम्पूर्ण स्रोतहरूको तालिकीकरण गरी सबै स्रोतहरूको संभावनाको विश्लेषण गरी जिल्ला विकास समितिको समग्र राजस्वको आँकलन गर्नु पर्दछ ।

४) तथ्याङ्क परीक्षण (Data Verification)

तथ्याङ्क परीक्षण भनेको प्राप्त सूचनाहरूको शुद्धता र विश्वसनीयता जाँच गर्नु हो । सूचना र तथ्याङ्कहरूको शुद्धता र विश्वासनीयताले राजस्व प्रक्षेपणलाई वास्तविक र दिगो बनाउन सहयोग पुऱ्याउछ । यसबाट संकलित तथ्यांकको वास्तविक अवस्था बारे जानकारी पाउन सकिन्छ । जिल्लाको राजस्व प्रक्षेपणका लागि विभिन्न क्षेत्रहरूबाट राजस्व स्रोत सम्बन्धी सूचना र तथ्याङ्कहरू प्राप्त

• सूचना जाँच गर्ने माध्यमहरू

गरिएको हुन्छ र यस चरणमा त्यसरी प्राप्त गरिएका सूचनाहरूलाई विभिन्न माध्यमबाट तिनको शुद्धता परीक्षण गर्ने काम गरिन्छ ।

सूचनाको विश्वसनीयता र शुद्धता परीक्षण गर्ने माध्यमहरूमा सूचनासँग सम्बन्धित निकाय, जिल्ला विकास समिति र स्थानीय तहका अन्य निकायका प्रकाशन, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग र सम्बन्धित मंत्रालय/विभागका प्रकाशन र सरोकारवालाहरूसँगको अन्तरक्रिया आदि हुन सक्तछन् । यदि परीक्षण गर्दा अस्वाभाविक किसिमको अन्तर देखिएमा कार्यशालामा राखी सहमति कायम गराउन प्रयत्न गर्नु पर्दछ ।

५) प्रवृत्ति विश्लेषण (Trend Analysis)

प्रवृत्ति विश्लेषण भन्नाले राजस्वका स्रोतहरूमा विगतमा भएका उतार चढावहरूको अध्ययन विश्लेषण गर्ने कार्य हो । राजस्व प्रक्षेपण गर्ने क्रममा प्रवृत्ति विश्लेषण गर्नाले प्रक्षेपित राजस्व बढी यथार्थ परक हुने सम्भावना रहन्छ । उदाहरणका लागि दुइ गिट्टी शीर्षकमा विगत तीन देखि पाँच वर्ष वीचको जिल्ला विकास समितिलाई प्राप्त राजस्वको अवस्थालाई तालिका वा Bar Diagram मा राखेर हेर्न सकिन्छ र विगतमा आएको उतार चढावमा आएको परिवर्तनका आधारमा आगामी वर्षको लागि राजस्वको प्रक्षेपण गर्नु पर्दछ ।

(क) विगतको स्थिति : यस अन्तरगत प्रत्येक शीर्षकबाट प्राप्त हुने राजस्वको प्रक्षेपण गर्दा सो शीर्षकबाट विगतमा प्राप्त भएको राजस्वको रकमलाई आधार मान्नु पर्दछ । यसकालागि विगत ५ वर्षमा निश्चित शीर्षकको आम्दानीमा भएको घटबढ र त्यसका कारणहरूलाई समेत ध्यान दिई आगामी वर्षका लागि राजस्वको प्रक्षेपण गर्नु पर्दछ ।

विगत वर्षको उत्पादन

राजस्व संकलनको शीर्षक :

सि.नं.	आ.व.	राजस्वको रकम		विगतको तुलनामा घटी/बढी प्रतिशत		फरक आउनाको कारण
		अनुमान	वास्तविक	अनुमान	वास्तविक	
१						
२						
३						
४						
५						

(ख) न्यूनतम र अधिकतम दरको हद: हाल कानूनले तोकेको अधिकतम वा न्यूनतम कुन दरमा राजस्व संकलन गरिएको छ ? दर बढाउन सकिने संभावना छ कि ? दर बढाउँदा के कति राजस्व बढ्न सक्छ ? आदिको विश्लेषण गरी राजस्व प्रक्षेपण गर्नुपर्छ ।

स्रोतको नाम	गत आ.व.को परिमाण	अधिकतम दर	जम्मा रकम	न्यूनतम दर	जम्मा रकम	हालको दर	जम्मा रकम

(ग) आधारमा भएको परिवर्तन (घटबढ) : प्रत्येक राजस्व स्रोतका आधारहरूमा भएको परिवर्तनलाई समेत आधार मानी राजस्वको प्रवृत्ति विश्लेषण गर्नु पर्दछ

- राजस्व असूलीमा आएका उतार चढावको अध्ययन
- ऐन नियममा भएको व्यवस्था
- करको आधारमा भएको घटबढ
- बजारमा आउन सक्ने परिवर्तन
- अन्तर सम्बन्ध
- आउन सक्ने जोखिम
- अवधिको किटानी
- प्राथमिकी-करणका आधारहरू

। जस्तै सवारी करमा जिविसले निर्माण गरेका वा जिविसलाई हस्तान्तरण गरिएका सडकहरूको संख्या थप भएको छ कि ? पुराना सडकहरूमा सवारी कर लगाउन सकिने संभावना छ कि ? नयाँ आधारहरूको सम्भाव्यता के कस्तो रहेको छ, आदि जस्ता विषयहरूमा ध्यान दिएर विश्लेषण गर्नुपर्दछ ।

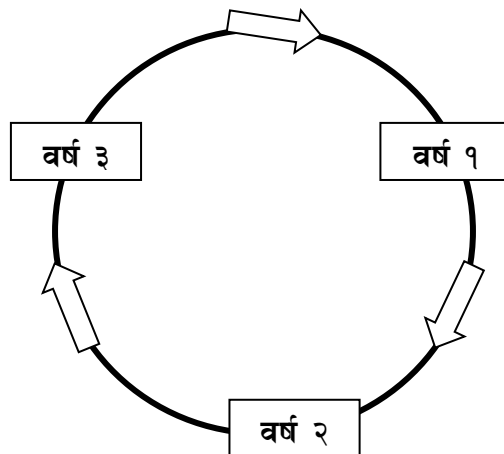
(घ) **बजारमा आउने परिवर्तन** : करको दायरा भित्र रहेका स्थानीय उत्पादनको बजारमा खपत हुन सक्ने सम्भावनालाई पनि विश्लेषण गरी राजस्वको प्रवृत्ति हेर्नु पर्दछ । जस्तै कृषि उपज, खनिज तथा प्राकृतिक स्रोत आदि । उदाहरणका लागि कुनै जिल्लामा सडक निर्माण सम्बन्धी ठूलो परियोजना संचालन भएको छ भने सो अवधिभर उक्त जिल्लामा गिट्टी, ढुङ्गा बालुवाको खपत बढी हुन सक्तछ । बजार खपत हेर्नका लागि वस्तुको प्रवृत्ति अनुसार स्वदेशको बजार (जिल्ला भित्र र छिमेकी जिल्लाहरूको बजार) विदेशको बजार, स्थानीय अवस्था आदिलाई समेत ध्यान दिनुपर्दछ ।

(ङ.) **अन्तर निकाय अन्तर सम्बन्ध** : जि.वि.स.हरूको राजस्व संकलन गर्ने कार्यलाई छिमेकी जिल्ला र तिनीहरूको भौगोलिक अवस्थितिले समेत प्रभाव पर्दछ । एउटै स्रोतमा छिमेकी जिल्लाहरू बीच करको दरमा अन्तर देखियो भने कम दर भएको जिल्लाको स्रोतमा मात्र चाप बढी हुने तथा उच्च दर भएका जिल्लाको राजस्व असूलीमा कमी आउने सम्भावना हुन्छ । त्यसैले राजस्व प्रक्षेपणमा अन्तर निकाय सम्बन्ध पनि महत्वपूर्ण छ, जस्तो कृषि, सिंचाई, सडक, वन, खनिज सम्बन्धी जिल्ला स्थित कार्यालयहरू जिल्ला प्रशासन कार्यालय, प्रहरी कार्यालय, अदालतहरू, मालपोत कार्यालय, आन्तरिक राजस्व कार्यालय, भन्सार कार्यालय, निर्माण व्यवसायिक संघ, नागरिक समाज, पत्रकार आदिसंगको सुमधुर सम्बन्धले राजस्व असूलीमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ । यस्तै भौगोलिक अवस्थिति र बजार पक्षलाई विचार गरी जि.वि.स.हरूले संयुक्त रूपमा राजस्व प्रक्षेपण गरी स्रोत परिचालन गर्न सक्तछन् ।

(च) **जोखिम पक्ष** : प्रवृत्ति विश्लेषण गर्दा संभावित जोखिम पक्षलाई पनि ध्यानमा राख्नु पर्दछ । यस अन्तरगत राजस्व परिचालनको स्रोतले वातावरणमा पार्ने असर, प्रस्तावित कर जनताले स्वीकार गर्नसक्ने वा नसक्ने, कुनै नयाँ स्रोतमा कर लगाउँदा त्यसको उत्पादनमा नकारात्मक प्रभाव पार्ने वा सो विषय राष्ट्रिय नीति विपरीत हुने नहुने जस्ता विषयलाई समेत ध्यानमा राख्नु पर्दछ ।

(छ) **राजस्वको आवधिक प्रक्षेपण (Revenues Periodic Forecasting)** : राजस्वको आवधिक प्रक्षेपण भन्नाले एक आर्थिक वर्ष भन्दा बढी अवधिको राजस्वको अनुमान गर्ने कार्य बुझ्नु पर्दछ । यसले जिल्ला विकास समितिको स्रोतको सुनिश्चितता गर्दछ र यसबाट योजना छनौट र तर्जुमा गर्न सजिलो हुन्छ । यसरी आवधिक प्रक्षेपण गर्दा अवधि तोक्यो बढीमा तीन वर्ष सम्मका लागि राजस्व प्रक्षेपण गर्न सकिन्छ । तर यसरी गरिएको प्रक्षेपणलाई प्रत्येक वर्ष पुनरावलोकन गर्नु अनिवार्य हुन्छ । आवधिक राजस्व प्रक्षेपणको आधार राजस्वको प्रवृत्ति विश्लेषणलाई लिनु पर्दछ । यसका अतिरिक्त हाल उपयोगमा आउन नसकेका संभावित राजस्वका स्रोत, आवधिक योजनाले पहिचान गरेका स्रोत र संभाव्य स्रोतहरूको प्रवर्धन सम्बन्धी जिल्ला विकास समितिको योजना समेतका आधारमा राजस्वको आवधिक प्रक्षेपण गर्नु पर्दछ । जिल्ला विकास समितिले कार्यान्वयनका क्रममा अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने र यसरी अनुगमन तथा मूल्यांकनबाट आएको पृष्ठपोषण (Feedback) को आधारमा हरेक वर्ष परिमार्जन गरी निरन्तर (चक्रीय) रूपमा तीन वर्षे प्रक्षेपण कार्य

योजना तयार गर्नु पर्दछ .

(ज) प्राथमिकता निर्धारणका लागि आधारहरू : तथ्यांक संकलन फारामलाई तालिकीकरण (Tabulation) गरिसकेपछि त्यसको परीक्षण र प्रवृत्ति विश्लेषण गर्नु पर्दछ । यस्तो विश्लेषण गरिसकेपछि सोको आधारमा उपयुक्त स्रोत छनौट गरी विशेष ध्यान दिनका लागि निम्न आधारमा प्राथमिकीकरण गर्न सकिन्छ ।

- राजस्व आम्दानी बढी हुने ।
- दीगो रूपमा राजस्व उपलब्ध हुने ।
- राजस्व संकलनका लागि प्रशासनिक खर्च कम लाग्ने ।
- उपयुक्त/संकलन गर्न सकिने किसिमको राजस्वको स्रोत ।
- छिमेकी स्थानीय निकायले लगाएका करहरू ।
- त्यसले पार्न सक्ने सामाजिक आर्थिक तथा वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन ।
- जनताले स्वीकार गर्न सक्ने खालको ।
- व्यवसायीहरू आफै उत्साहित भई गर्न चाहने क्षेत्र वा विषयहरू ।

यी विभिन्न आधारहरू र त्यसलाई प्रभाव पार्ने तत्वहरूलाई ध्यान दिई निश्चित अवधिका लागि राजस्वको प्रक्षेपण गरिन्छ ।

(करका दरमा आउन सक्ने तन्काउपन र करका स्रोतमा आउन सक्ने लचकता विश्लेषणका लागि सूत्र अनुसूची ३ हेर्नुहोला)

६) छलफल, परामर्श, सहमति र सिफारिस

(क) सरोकारवाला : यसरी प्राप्त विवरणलाई सरोकारवालाहरू बीच सहमति कायम गरी राजस्व संकलन पद्धतिका बारेमा छलफल हुनु पर्दछ । प्रक्षेपण गरिएका राजस्वका स्रोत र दरका विषयमा सरोकारवालाहरूसँग सहमति कायम गरी जिल्ला विकास समितिको कार्यालयले जिल्ला स्तरीय राजस्व परामर्श समितिमा पेश गर्नु पर्दछ ।

(ख) राजस्व परामर्श समिति : राजस्व परामर्श समितिले स्थानीय निकाय (आर्थिक प्रशासन) नियमावलीमा उल्लेख भए अनुसार राजस्व स्रोतका आधार, राजस्वका दर र समग्र प्रस्तावित प्रक्षेपण उपर छलफल र सहमति कायम गरी असूली कार्यतालिका समेत तयार गरी जिल्ला विकास समितिमा पेश गर्नुपर्दछ ।

(ग) जिल्ला विकास समितिमा छलफल : जिल्ला विकास समितिले राजस्व परामर्श

- विभिन्न स्तरमा छलफल
- सिफारिस

<p>समितिबाट प्राप्त परामर्श र स्रोतको विभिन्न आयामहरू जस्तो आगामी आर्थिक वर्षहरूको लागि प्रत्येक स्रोतको उपलब्धता, सम्भावित परिचालन, सो स्रोत परिचालनको व्यवस्थापन तथा लागत र गत विगत वर्षको प्रवृत्ति समेतको आधारमा विस्तृत छलफल गरी प्रति इकाई दर समेत भएको आन्तरिक आयको प्रक्षेपण गरी प्रत्येक स्रोतको राजस्व असूली कार्यान्वयन कार्य योजना र संकलन गर्ने तरिका समेत निर्धारण गर्नु पर्दछ । राजस्व संकलन ठेक्का पट्टा तथा कार्यालय स्वयंबाट गराउन सकिन्छ । यदि राजस्व ठेक्का प्रकृयाबाट संकलन गर्ने भए राजस्व संकलन गर्ने स्थानहरू, प्रक्षेपित कूल अंकमा अनुमानित प्रशासनिक खर्च, ठेकेदारको मुनाफाको अंश, नियमानुसार लाग्ने कर, विगत र चालु वर्षमा संकलित राजस्व एवं जिल्लाको स्थानीय सामाजिक र आर्थिक परिवेशका आधारमा निश्चित प्रतिशत भन्दा बढी नघट्ने गरी बोलपत्रका लागि न्यूनतम ठेक अङ्क र ठेकेदारबाट राजस्व असूली कार्यतालिका समेत तयार गर्नु पर्नेछ । यसरी तयार भएको राजस्व असूली कार्यान्वयन कार्य योजनालाई जिल्ला विकास समितिले अन्तिम स्वीकृतिका लागि जिल्ला परिषद्मा पेश गर्नु पर्दछ ।</p>	
<p>७) जिल्ला परिषद्बाट स्रोत, दर र कार्य योजना स्वीकृति जिल्लास्तरीय राजस्व परामर्श समितिको सहयोगमा तयार गरिएको राजश्व संकलनका उपयुक्त विधिको आधारहरू जिल्ला विकास समितिमा छलफल गरी जिल्ला परिषद्मा कर, दस्तुर, शुल्क, महशुल तथा अन्य आमदानी गर्न सक्ने क्षेत्र र त्यसबाट आमदानी हुनसक्ने रकमको अनुमान पेश गर्नु पर्दछ । जिल्ला परिषद्ले यसरी राजस्वका स्रोत र दरहरू स्वीकृति गर्दा जिल्ला विकास समितिबाट प्रस्तुत गरिएको राजस्व असूली कार्यान्वयन कार्य योजनामा समेत विस्तृत छलफल गरी आवश्यकता अनुसार परिमार्जन गरी स्वीकृत गर्नु पर्दछ । जिल्ला परिषद्बाट पारित स्रोतहरूमा तोकिएको दरमा कर, दस्तुर आदि लगाउन कानुनी मान्यता प्राप्त गर्दछ ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> • स्वीकृति
<p>८) प्रचार-प्रसार जिल्ला परिषद्बाट पारित निर्णय कार्यान्वयनमा प्रभावकारीताका लागि सर्वसाधारण जनतालाई जानकारी गराईन्छ । परिषद्बाट पारित राजस्व असूली कार्यान्वयन कार्ययोजना र स्वीकृत राजस्वका स्रोतगत दरहरूलाई सार्वजनिकताको लागि विभिन्न माध्यमहरूको प्रयोग गर्न सकिन्छ । जस्तै : पुस्तिकाको रूपमा वा पत्रपत्रिकामा प्रकाशन, सूचना पाटी तथा सार्वजनिक स्थलमा टाँस गर्ने आदि ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> • सार्वजनिक
<p>९) कार्यान्वयन जिल्ला विकास समितिले प्रस्ताव गरेका करका स्रोत तथा दरमा स्वीकृति प्राप्त भएपछि स्थानीय निकाय (आर्थिक प्रशासन) नियमावली २०५६ मा उल्लेखित कार्यविधिका साथै जिल्ला परिषद्बाट स्वीकृत कार्ययोजना बमोजिम कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> • प्रक्षेपित राजश्व कार्यान्वयन
<p>१०) अनुगमन राजश्व संकलन सम्बन्धी कार्ययोजनाको कार्यान्वयनको विषयलाई जिल्ला विकास समिति र राजश्व प्रक्षेपण कार्य टोलीले निरन्तर अनुगमन गरी देखिएका बाधा व्यवधानहरूलाई निराकरण गर्नुपर्दछ । चालु वर्षको अनुगमनमा देखिएका बाधा व्यवधानका विभिन्न पक्षहरूलाई मध्यनजर गरेर आगामी वर्षहरूमा सोही प्रकृतिका समस्याहरू आउन नदिने तर्फ ध्यान दिनुपर्दछ ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> • प्रक्षेपित राजश्वको अनुगमन
<p>११) समीक्षा र मूल्यांकन यस प्रकार जिल्ला परिषद्बाट अनुमान गरे बमोजिम कर, दस्तुर असुल उपर भए नभएको तथा कुनै बाधा व्यवधान आएमा त्यसको समाधानका लागि चौमासिक</p>	<ul style="list-style-type: none"> • समीक्षा

रूपमा समीक्षा गर्नु पर्दछ । यसरी अनुगमन तथा मूल्यांकनबाट आएको पृष्ठपोषण (Feedback) को आधारमा हरेक वर्ष परिमार्जन गरी निरन्तर (चक्रीय) रूपमा तीन वर्षे प्रक्षेपण कार्य योजना तयार गर्नु पर्दछ ।	
--	--

२. राजस्व प्रक्षेपण र विभिन्न निकाय वीचको अन्तरसम्बन्ध :

- (क) मौजूदा अन्तरसम्बन्धका विषयहरू
- (ख) अपेक्षित अन्तरसम्बन्धका विषयहरू
- (ग) संयुक्त रूपमा राजस्व प्रक्षेपण र परिचालन गर्न सकिने
- (घ) अन्तर सम्बन्धको महत्व
- (ङ) राजस्व परामर्श समितिमा सिफारिस गर्ने

स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन अनुसार जिल्ला विकास समिति, नगरपालिका र गाउँ विकास समितिहरू स्थानीय निकायको रूपमा रहेका छन्। ऐनले यी तीनवटै निकायलाई स्वायत्त निकायको रूपमा स्थापित गरेको छ र छुट्टा छुट्टै किसिमले काम, कर्तव्य र अधिकारको व्यवस्था पनि गरेको छ। यथार्थमा जिल्ला विकास समितिको आफ्नो अलगगै क्षेत्र हुँदैन। समग्रतामा जिल्ला भित्रका गा.वि.स. र नगरपालिकाको क्षेत्र नै जिल्ला विकास समितिको कार्य क्षेत्र हो। यसका अतिरिक्त कार्य क्षेत्रका दृष्टिकोणले जिल्ला स्थित अन्य विषयगत शाखा/कार्यालयहरूको कार्य क्षेत्र पनि तिनै गा.वि.स. र नपा हुन्। सबै निकायबाट तोकिएका कार्य जिम्मेवारीहरू समान क्षेत्रमा कार्यान्वयन हुन्छन्। यस सन्दर्भले पनि स्थानीय तहमा स्थानीय निकाय र अन्य विषयगत निकायहरू समेत आपसी सहयोग र समन्वयका लागि अन्तर सम्बन्धित रहेका हुन्छन्।

विभिन्न तहका स्थानीय निकाय र विषयगत निकायहरू समेतका वीचको अन्तर सम्बन्धका बारे स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन र नियमावलीमा गरिएका कतिपय व्यवस्थाहरूबाट स्पष्ट हुन सक्छ। यसका अतिरिक्त जिल्ला विकास समितिको राजस्व प्रक्षेपणका सम्बन्धमा विभिन्न तहका स्थानीय निकाय र विषयगत शाखा/कार्यालयहरूको थप भूमिका र अन्तरसम्बन्धले समेत अरु महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने गर्दछ।

राजस्व प्रक्षेपण गर्ने कार्यमा अप्रत्यक्ष रूपमा सम्बन्धित रहेर पनि महत्वपूर्ण योगदान दिने अन्य निकायहरू पनि जिल्लामा रहेका हुन्छन्। उदाहरणका लागि अदालत, जिल्ला प्रशासन कार्यालय, जिल्ला प्रहरी कार्यालय आदिको सकारात्मक सहयोगबाट जिल्ला विकास समितिले प्रक्षेपण गर्ने राजस्व असूलीमा ठोस योगदान प्राप्त हुन्छ। फलस्वरूप जिल्ला विकास समितिले जनतालाई प्रदान गर्ने सेवा सुविधामा वृद्धि हुन जान्छ।

<p>मौजूदा अन्तरसम्बन्धका विषयहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> • जिल्ला विकास समिति र जिल्ला परिषद्को गठन आधार गाउँ र नगर परिषद् हुने (ऐनको दफा १७६) • जिल्ला परिषद्द्वारा गठित समितिमा गाउँ र नगर परिषद्को प्रतिनिधित्व हुने (दफा १७२) • जिल्ला विकास योजनाको आधार गाउँ र नगर परिषद्बाट प्राप्त योजना (दफा १९५) • जिल्ला विकास योजना तर्जुमा गर्दा जि.वि.स.ले विषयगत निकायहरू, वित्तीय संस्था, उद्योग वाणिज्य संघ, गैसस, नगरपालिका प्रमुख तथा गा.वि.स. महासंघ समेतको प्रतिनिधित्वमा योजना तर्जुमा गोष्ठी गर्नु पर्ने (नियम १९९) • विषयगत योजना तर्जुमा समिति, एकीकृत योजना तर्जुमा समितिको व्यवस्था (नियम १९९) • जिल्ला विकास योजनाको लगानीको स्रोत संयुक्त रूपमा जि.वि.स.को आफ्नै स्रोत साधन, सरकारी अनुदान, विषयगत मन्त्रालयबाट प्राप्त, अन्य संघ संस्थाहरूबाट प्राप्त हुने लगानीको व्यवस्था (ऐन दफा १९६) • स्थानीय निकायहरू बीच राजस्व बाँडफाँडको व्यवस्था (दफा २१५, २१८, २२१) • जिल्ला अभिलेख तथा सूचना केन्द्रमा सबै स्थानीय निकायको सूचनाको व्यवस्था (दफा २१२) • गा.वि.स.को आन्तरिक लेखापरीक्षण जि.वि.स.को लेखापरीक्षण शाखाबाट हुने व्यवस्था (दफा ६९) • सबै स्थानीय निकायहरूको वित्तीय पक्षको समसामयिक सुधारका लागि स्थानीय निकाय वित्तीय आयोगको व्यवस्था (दफा २३७) • प्राथमिक शिक्षा, कृषि, पशु स्वास्थ्य आदि विषयगत निकायहरूको कार्यक्रम तथा बजेट जिल्ला परिषद्बाट स्वीकृत गरी जिल्ला विकास कोष मार्फत निकासी प्राप्त हुने गरेको । 	<ul style="list-style-type: none"> • ऐनमा उल्लेखित अन्तर सम्बन्धहरू
<p>(ख) अपेक्षित अन्तरसम्बन्धका विषयहरू</p> <p>राजस्वको प्रक्षेपण गर्दा जिल्ला स्थित विभिन्न निकायहरूबाट स्रोत सम्बन्धी सूचना र तथ्याङ्कहरूको आवश्यकता रहन्छ । जिल्लामा कायम रहेको सडक, सिंचाई, विद्युत, खानेपानी लगायतका पूर्वाधार, जिल्लाको प्राकृतिक स्रोत, जिल्लामा उत्पादन भई निकासी हुने उत्पादनहरू, पर्यटकीय स्थल र संभावित पूर्वाधार, आदि विषयको अध्यावधिक विवरण जिल्ला विकास समितिले प्राप्त गर्न सक्दामात्र राजस्व प्रक्षेपण यथार्थको नजिक हुन सक्दछ । यसका लागि निम्न पक्षहरूलाई ध्यान दिनु आवश्यक छ, राजस्वका स्रोतहरू सम्बन्धी विषय जस्तो -</p> <ul style="list-style-type: none"> • पूर्वाधार, प्राकृतिक स्रोत, पशु चौपाया, खाद्यान्न तथा जिल्लाको अन्य उत्पादन, निकासीको अवस्था, जिल्ला भित्रको जग्गा र तिनको किसिम, वन, खानी, पर्यटन आदिको यथार्थ तथ्याङ्क सम्बन्धित निकायसँग रहेको हुन्छ । • राजस्वका स्रोतहरू सम्बन्धी सम्बन्धित निकायमा रहेको सूचना र तथ्याङ्क जिल्ला विकास समितिले नियमित रूपमा प्राप्त गर्न सक्ने व्यवस्था हुनु पर्दछ । • जिल्ला विकास समितिबाट सूचना र तथ्याङ्कहरू नियमित रूपमा अध्यावधिक गरिनु पर्दछ । • जिल्ला विकास समितिको राजस्व प्रक्षेपण सम्बन्धी गोष्ठी र छलफलमा सरोकारवालाहरूको सक्रिय सहभागिता अपेक्षित रहेको हुन्छ । • जिल्ला विकास समिति र सरोकारवालाहरू बीच सहयोग तथा समन्वयको 	<ul style="list-style-type: none"> • आवश्यक अन्तर सम्बन्ध

<p>वातावरण हुनु पर्दछ ।</p>	
<p>(ग) संयुक्त रूपमा राजस्व प्रक्षेपण र परिचालन गर्न सकिने स्थानीय निकायको क्षेत्र भित्र विभिन्न नाकाहरू हुन सक्ने र त्यहाँबाट निकासी पैठारी हुने स्रोतहरूमा छुट्टा छुट्टै कर लगाउन कठिन हुन जाने हुँदा भौगोलिक अवस्थिति र राजस्व स्रोतको प्रकृतिका आधारमा दुई वा सो भन्दा बढी जिल्ला विकास समितिहरूले वा जि.वि.स. र गा.वि.स./नगरपालिकाहरूले संयुक्त रूपमा राजस्व प्रक्षेपण गरी परिचालन गर्न सक्नेछन् । यसरी संयुक्त रूपमा राजस्व परिचालन गर्दा पनि यसै अनुरूपको कार्य विधि अवलम्बन गर्न सकिन्छ । उदाहरणका लागि काठमाण्डौ उपत्यकाका तीनै जिल्लाहरूले उपत्यका भित्र विक्री हुने र निकासी हुने गिटी ढुङ्गा बालुवाको संयुक्त रूपमा राजस्व प्रक्षेपण र असूल गर्दा प्रभावकारी भएको छ । यसरी स्थानीय निकायहरूले संयुक्त रूपमा राजस्व परिचालन गर्दा प्राप्त रकम बाँडफाँड गर्ने विषयमा ती निकायहरू बीच सहमति कायम भए अनुसार गर्नुपर्दछ ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> • स्थानीय निकायहरू बीच आपसी अन्तर सम्बन्ध
<p>(घ) अन्तर सम्बन्धको महत्व</p> <ul style="list-style-type: none"> • यसरी जिल्ला विकास समितिको राजस्व प्रक्षेपणका सन्दर्भमा विभिन्न विषयगत निकाय तथा अन्य सरोकारवालाहरूको अहम भूमिका हुने देखिन्छ । यी सरोकारवालाहरू बीच अन्तरसम्बन्ध कायम नभएमा जिल्लाको राजस्वका स्रोतहरूको पहिचान र त्यसमा स्थायित्व आउन सक्दैन । जसले गर्दा यिनै सरोकारवालाहरूलाई नै प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष रूपमा असर पर्न जाने हुन्छ । जस्तै:- • राजस्वका स्रोत पहिचानमा समस्या, • राजस्वका स्रोतमा स्थायित्व नआउने सम्भावना, • करदाताहरूलाई मर्का पर्न सक्ने, • स्रोतको चोरी तथा गैरकानूनी उपयोग हुने खतरा , • विषयगत निकायहरूलाई जि.वि.स.बाट थप अनुदान वा कार्यक्रम प्राप्त हुने सम्भावना कम, • जिल्ला विकास समितिको विकास निर्माण कार्य प्रभावित हुने । 	<ul style="list-style-type: none"> • अन्तर सम्बन्धको भूमिका
<p>(ङ) राजस्व परामर्श समितिमा सिफारिस गर्ने स्थानीय निकाय (आर्थिक प्रशासन) नियमावली, पहिलो संशोधन २०६१ मा जिल्ला विकास समितिले उठाउने कर, सेवा शुल्क, दस्तुर आदिको दर सिफारिस गर्न र कर प्रशासनमा देखिएका जिल्ला स्तरीय विवादहरूको समाधान गर्नका लागि सुझाव दिन जिल्ला विकास समितिका सभापतिका संयोजकत्वमा एक राजस्व परामर्श समिति रहने व्यवस्था प्रस्तावित गरिएको छ । राजस्व प्रक्षेपण गरिसकेपछि राजस्व परामर्श समितिमा पठाउनु पर्नेछ । राजस्व परामर्श समितिले प्रक्षेपित राजस्वका विविध पक्षहरूमा अध्ययन गरी स्वीकृतिका लागि जिल्ला विकास समिति मार्फत जिल्ला परिषद्मा पेश गर्नेछ ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> • राजस्वका दर सिफारिस • कर सम्बन्धी विवाद समाधानका लागि सुझाव

भाग २ : अभिमुखिकरणका विषय वस्तुहरू

सरोकारवालाहरूलाई राजश्व प्रक्षेपणका सम्बन्धमा अभिमुखिकरण गर्दा यस भागमा उल्लिखित विकेन्द्रीकरण र वित्तीय विकेन्द्रीकरणको सैद्धान्तिक पक्ष, ऐन कानूनको व्यवस्था, जिल्ला विकास कोषको व्यवस्था, राजश्व प्रक्षेपणका सबै चरणहरू, सरोकारवालाहरूसँगको अन्तरसम्बन्ध र सूचना संकलनका सबै फारामहरूका बारेमा स्पष्ट जानकारी गराउनु पर्दछ ।

१. विकेन्द्रीकरण र प्रमुख अवधारणाहरू:

- (क) विकेन्द्रीकरणका क्षेत्रमा प्रयोग हुने प्रमुख शब्दावलीहरू
 (ख) विकेन्द्रीकरणका प्रकारहरू
 (ग) विकेन्द्रीकरणको जिलेवी

(क) विकेन्द्रीकरणका क्षेत्रमा प्रयोग हुने प्रमुख शब्दावलीहरू (Terminology)

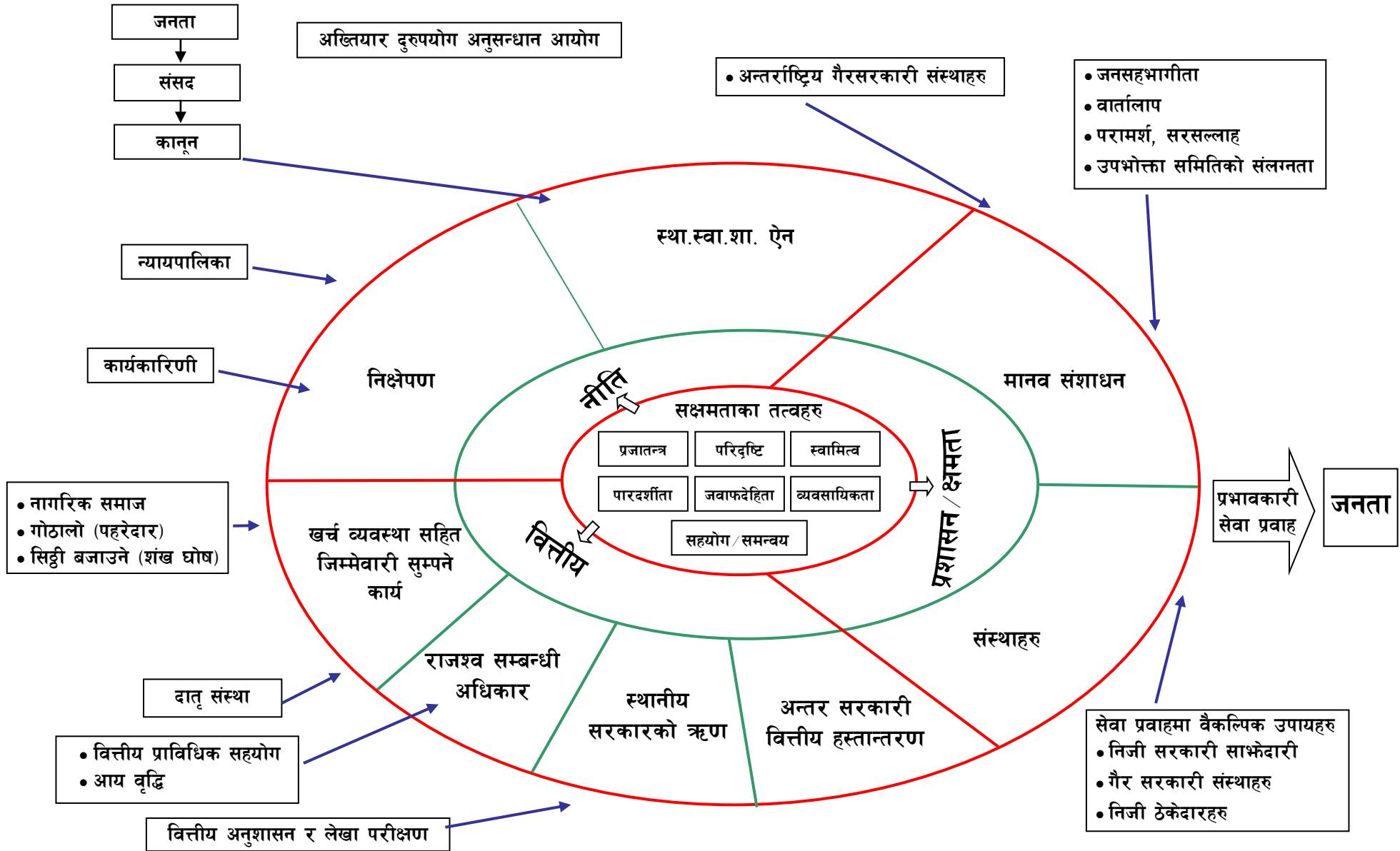
<p>केन्द्रीकरण (Centralization): वित्तीय अधिकार, निर्णय गर्ने अधिकार, प्रशासनिक एवं व्यवस्थापकीय अधिकार सरकारको केन्द्रीय तहमा सिमित रहने अवस्था नै केन्द्रीकरणको अवस्था हो । यसमा तहगत निकायहरूलाई कार्यको जिम्मेवारी दिइएको हुन्छ र माथिल्लो निकाय प्रति उत्तरदायी हुनुपर्ने हुन्छ तर जिम्मेवारी बहन गर्नको लागि आवश्यक पर्ने निर्णय सम्बन्धी अधिकारको प्रत्यायोजन गरिएको हुँदैन । केन्द्रीय सरकारले नै सम्पूर्ण निर्णयको अधिकार ग्रहण गरी केन्द्रबाट निर्देशित एवं नियन्त्रित कार्य प्रणाली संचालन हुन्छ । जसले गर्दा विभिन्न तहगत निकायहरूको उत्तरदायित्वको प्राथमिकता जनता प्रति भन्दा माथिल्लो निकाय प्रति हुन्छ ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> केन्द्रबाट पूर्ण रूपमा निर्देशित एवं नियन्त्रित कार्य प्रणाली
<p>कार्यबोझ स्थानान्तरण (Deconcentration): कार्यबोझ स्थानान्तरण त्यस्तो अवस्था हो, जसमा केन्द्र सरकारको कार्यबोझ कम गर्नका लागि वित्तीय अधिकार, निर्णय गर्ने अधिकार र व्यवस्थापनको जिम्मेवारी केन्द्रीय सरकारको विभिन्न तहगत कार्यालयलाई स्थानान्तरण गरिएको हुन्छ । यसले तल्लो तहका कार्यालयहरूलाई निर्णय गर्ने अधिकार पूर्णरूपमा दिएको हुँदैन । स्थानीय स्तरका निकायले केन्द्र सरकारको प्रत्यक्ष प्रशासनिक नियन्त्रण र निर्देशनमा जिम्मेवारी बहन गर्नुपर्ने हुन्छ ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> केन्द्रको प्रत्यक्ष प्रशासनिक नियन्त्रण र निर्देशनमा सञ्चालित
<p>अधिकार प्रत्यायोजन (Delegation): अधिकार प्रत्यायोजन त्यस्तो अवस्था हो जहाँ स्थानीय तहमा केन्द्रीय सरकारद्वारा तोकिएको नीति निर्माण गर्न र सार्वजनिक प्रशासनिक कार्यहरू गर्नका लागि प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा केन्द्र नियन्त्रित संघ संस्थाहरूलाई अधिकारको प्रत्यायोजन गरेको हुन्छ । यसमा केन्द्रले अर्ध स्वायत्त संस्था/संस्थानहरूलाई स्थानीय स्तरमा उद्योगधन्दा स्थापना र संचालन, यातायात, सार्वजनिक सेवा, बस्ती विकास, आर्थिक विकास आदि सम्बन्धी अधिकार प्रत्यायोजन गरेको हुन्छ ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> केन्द्रको अप्रत्यक्ष रूपमा नियन्त्रण हुने प्रणाली
<p>अधिकार निक्षेपण (Devolution): स्थानीय निर्वाचित निकायलाई निर्णय प्रक्रिया, वित्तीय स्रोत व्यवस्थापन एवं कार्यान्वयनमा अधिकारको हस्तान्तरण गर्नु नै निक्षेपण हो । निक्षेपण प्रक्रियाले स्थानीय निकायको स्थानीयस्तरसम्म स्वायत्त संस्थाको विकास गर्न सहयोग गर्दछ । यसले स्थानीय निकायलाई आफ्नो प्रतिनिधि छनौट गर्न, क्षमताको विकास गर्न र ऐन, नियम अनुसार आय स्रोत परिचालन एवं नियन्त्रण गर्न स्वायत्तता प्रदान गर्दछ । निक्षेपणको अवस्थामा स्थानीय निकायहरू जनताप्रति प्रत्यक्ष उत्तरदायी हुन्छन् ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> स्वतन्त्र रूपमा ऐन नियम अन्तर्गत परिचालन र नियन्त्रणको जिम्मेवारी प्रदान
<p>बजार विकेन्द्रीकरण (Market Decentralization) बजार विकेन्द्रीकरणले सरकारबाट जनतालाई सेवा प्रदान गर्न पूरा गर्नुपर्ने कार्य जिम्मेवारीलाई बजारमा प्रतिस्पर्धात्मक रूपमा छोडीदिने र सरकारले सहजकर्ता</p>	<ul style="list-style-type: none"> सरकारले गर्नुपर्ने कार्य बजारलाई

तथा नियामकको कार्य गर्ने गर्दछ । यसमा बजार संयन्त्र प्रतिस्पर्धाको आधारमा संचालन हुन्छ । सरकारले बजारलाई उपयुक्त वातावरण तयार गर्ने कार्य गर्दछ ।	दिने
---	------

(ख) विकेन्द्रीकरणका प्रकारहरू

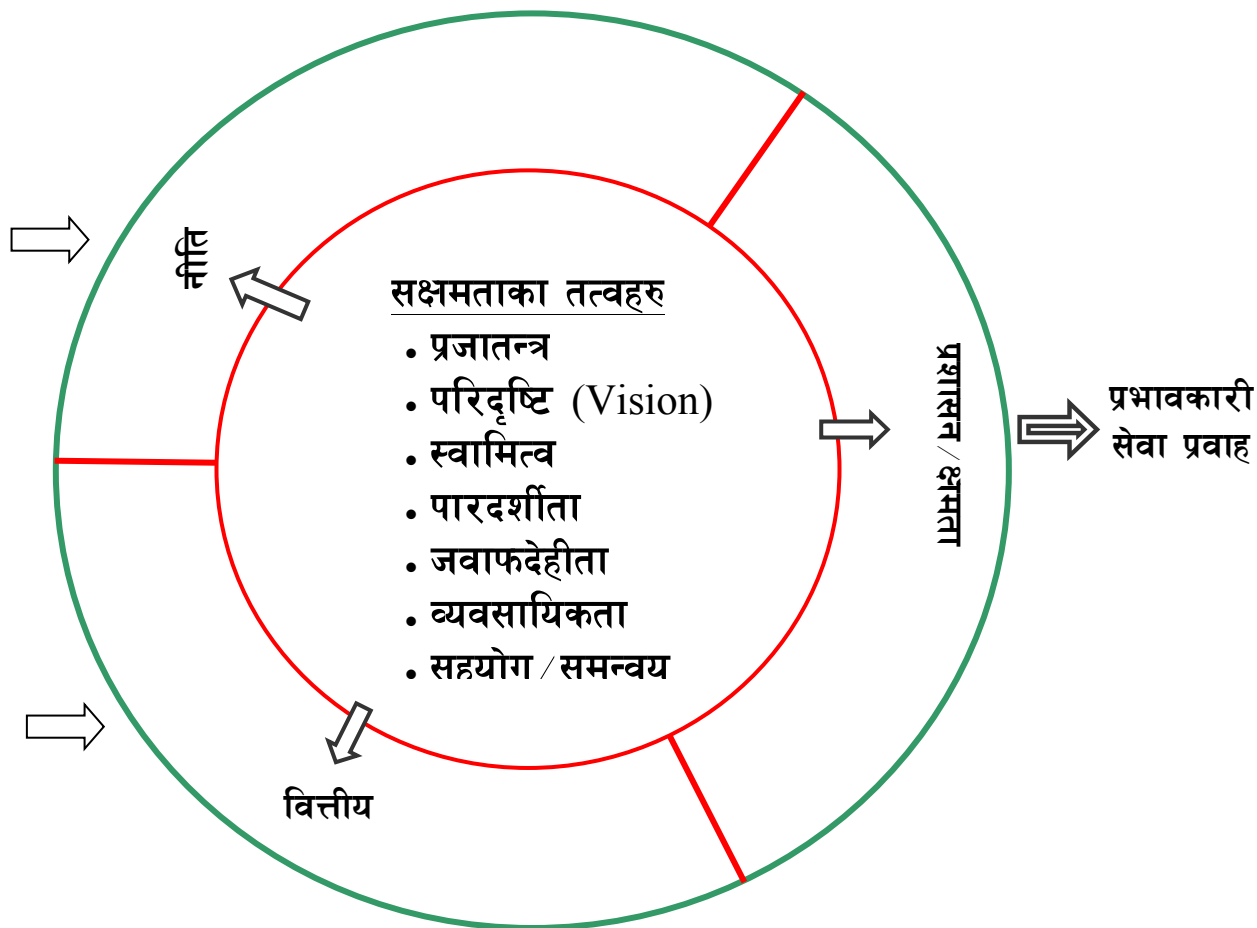
<p>विकेन्द्रीकरण (Decentralization):</p> <p>माथिल्लो तह अर्थात केन्द्रीय सरकारमा रहेका स्थानीय स्तरका काम, कर्तव्य र अधिकारहरू कानुन बमोजिम तल्लो तहमा हस्तान्तरण गर्नु नै विकेन्द्रीकरण हो । अर्को शब्दमा स्थानीय स्तरमा जनजीवनलाई असर पार्ने खालका सम्पूर्ण जिम्मेवारीहरू स्थानीय निकायलाई प्रदान गरी तिनलाई सबल, सक्षम र क्रियाशील बनाउनु नै विकेन्द्रीकरणको मूल लक्ष्य हो ।</p> <p>अर्थात विकेन्द्रीकरणले सरकारको माथिल्लो तहबाट तल्लो तहमा व्यवस्थापकीय, वित्तीय, न्यायिक तथा प्रशासकीय अख्तियारी हस्तान्तरण प्रक्रियालाई बुझाउँछ । विकेन्द्रीकरणलाई प्रमुख रूपमा तीन किसिममा वर्गीकरण गरिएको छ :</p> <ol style="list-style-type: none"> १) राजनैतिक विकेन्द्रीकरण २) वित्तीय विकेन्द्रीकरण ३) प्रशासनिक विकेन्द्रीकरण 	<ul style="list-style-type: none"> • कानुन बमोजिम आवश्यक अधिकारहरू स्थानीय स्तरमा हस्तान्तरण
<p>१) <u>राजनैतिक विकेन्द्रीकरण (Political Decentralization)</u></p> <p>राजनैतिक विकेन्द्रीकरणले नागरिक समाज तथा निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूलाई सार्वजनिक निर्णय प्रक्रियामा अधिकाधिक अधिकार प्रदान गर्ने उद्देश्य राखेको हुन्छ । यसले योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, नीति निर्णय आदिमा वृहत जनसहभागितामा जोड दिइन्छ । यसमा स्थानीय जनप्रतिनिधिहरूले स्थानीय स्तरको जनताको आवश्यकता र चाहना राम्रोसँग बुझ्न सक्छन् भन्ने विश्वास गरिन्छ ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> • अधिकार प्रदान
<p>२) <u>वित्तीय विकेन्द्रीकरण (Fiscal Decentralization)</u></p> <p>वित्तीय जिम्मेवारी विकेन्द्रीकरणको मुख्य तत्व हो । वित्तीय विकेन्द्रीकरण स्थानीय निकायलाई स्पष्ट कार्य जिम्मेवारी, सो जिम्मेवारी पूरा गर्न पर्याप्त वित्तीय स्रोतको व्यवस्था, आन्तरिक राजश्व वा अनुदानको माध्यमबाट वित्तीय निर्णय गर्ने अधिकार र व्यवस्थापनको कार्य जिम्मेवारी प्रदान गर्ने अवधारणा हो ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> • वित्तीय निर्णय र व्यवस्थापन
<p>३) <u>प्रशासनिक विकेन्द्रीकरण (Administrative Decentralization)</u></p> <p>प्रशासनिक विकेन्द्रीकरणले सरकारका विभिन्न निकायहरूबाट सार्वजनिक सेवा उपलब्ध गराउन प्रयोग भएको अधिकार र जिम्मेवारीहरू स्थानीय तहमा प्रवाह गर्ने क्रियाकलापलाई दर्शाउँदछ । यो केन्द्रीय सरकारबाट विभिन्न कार्यगत निकायहरूमा योजना, वित्त एवम् व्यवस्थापन सम्बन्धी जिम्मेवारीको हस्तान्तरण हो ।</p> <p>विशेष गरेर प्रशासनिक विकेन्द्रीकरण स्थानीय तहका निकायहरूलाई राजनैतिक र वित्तीय विकेन्द्रीकरणबाट प्राप्त अधिकार र जिम्मेवारी पूरा गर्न क्षमतावान बनाउने विषयसँग सम्बन्धित छ ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> • योजना, वित्तीय र व्यवस्थापन

(ग) विकेन्द्रीकरणको जिलेवी

(ड) विकेन्द्रीकरण घट्ट

तलको वृत्तचित्रले विकेन्द्रीकरण प्रक्रियाका सक्षमताका महत्वपूर्ण तत्वहरु र तिनीहरुको सम्बन्धलाई प्रष्ट्याउँछ ।

सक्षमताका तत्वहरुका अन्य विवरणहरु निम्न वमोजिम छन् :

<p>१. प्रजातन्त्र (Democracy) :</p> <p>प्रमुख सवाल (Key Issue) : निर्वाचनको प्रक्रियाद्वारा सबै जनताको सहभागितामा स्वतन्त्र रुपमा आफ्ना प्रतिनिधी निश्चित अवधिका लागि छनौट गर्न पाउने अधिकारको सुनिश्चितता ।</p> <p>प्रमुख आवश्यकता : स्वतन्त्र न्यायपालिका, व्यवस्थापिका, कार्यपालिका र वाक स्वतन्त्रता</p> <p>प्रमुख मान्यता : सर्वमान्य मताधिकार र शान्तिपूर्वक संस्थागत शक्तिको परिवर्तन ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> स्वतन्त्रताको अधिकार
<p>२. परिदृष्टि (Vision) :</p> <p>प्रमुख सवाल (Key Issue) : स्पष्ट दिशा निर्धारण (केका लागि/किन ?)</p> <p>प्रमुख आवश्यकता : नेतृत्व र दृष्टिकोण</p> <p>प्रमुख मान्यता : उज्ज्वल भविष्यका लागि प्रतिबद्धता र सिद्धान्तमा विश्वास</p>	<ul style="list-style-type: none"> कार्य दिशाको स्पष्टता
<p>३. स्वामित्व (Ownership) :</p> <p>प्रमुख सवाल (Key Issue) : साधन स्रोत माथि निर्णय गर्ने कानुनी मान्यता प्राप्त स्वायत्त निकाय, जसले जवाफदेहीता र पारदर्शितालाई संस्थागत रुपमा स्थापना गर्न निर्णायक भूमिका निर्वाह गर्छ ।</p> <p>प्रमुख आवश्यकता : स्पष्ट नीतिगत कानुनी अधिकार</p> <p>प्रमुख मान्यता : नीतिगत रुपमा शक्ति र अख्तियारीको स्पष्टता</p>	<ul style="list-style-type: none"> नीतिगत स्पष्टता

<p>४. पारदर्शिता (Transparency) :</p> <p><u>प्रमुख सवाल (Key Issue)</u> : सार्वजनिक मामिलाहरूको सार्वजनिक क्षेत्रबाटै कार्यान्वयन</p> <p><u>प्रमुख आवश्यकता</u> : • सूसुचित हुने कानुनी अधिकार • सार्वजनिक मामिलाहरूको अनुगमन • प्रकाशन स्वतन्त्रता</p> <p><u>प्रमुख मान्यता</u> : खुल्लापन, इमान्दारिता र सार्वजनिकता (Straight Forwardness)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • सार्वजनिकतामा जोड
<p>५. जवाफदेहीता(Accountability) :</p> <p><u>प्रमुख सवाल (Key Issue)</u> : आफ्ना कार्यहरूप्रति नेतृत्व एवं कर्मचारी वर्गको जवाफदेहीता/जवाफ दिने दायित्व</p> <p><u>प्रमुख आवश्यकता</u> : • अख्तियारीको स्पष्ट नीतिगत प्रावधान • कार्य क्षेत्रगत शर्त, कार्य विवरण, आचार संहिता, नीति नियम आदिको स्पष्टता • समयबद्ध र निष्पक्ष कार्यान्वयन</p> <p><u>प्रमुख मान्यता</u> : आफूले गरेका कार्यहरूप्रतिको व्यक्तिगत जवाफदेहीता</p>	<ul style="list-style-type: none"> • कर्तव्य-निष्ठता
<p>६. व्यवसायिकता (Professionalism) :</p> <p><u>प्रमुख सवाल (Key Issue)</u> : गुणात्मक सेवाको लागि आवश्यक, योग्य लगानी, प्रतिबद्धता र स्पष्ट उद्देश्यको जरुरी हुन्छ ।</p> <p><u>प्रमुख आवश्यकता</u> : व्यवसायिकतामा आधारित कार्य गर्नका लागि उपयुक्त वातावरणको श्रृजना (उद्देश्यमूलक, फाइदाजनक र गुणात्मक)</p> <p><u>प्रमुख मान्यता</u> : सेवा</p>	<ul style="list-style-type: none"> • सेवामूलक
<p>७. सहयोग र समन्वय (Cooperation /Coordination) :</p> <p><u>प्रमुख सवाल (Key Issue)</u> : गुणात्मक परिणाम प्राप्तीको लागि सम्बन्धित संस्थाहरूको कार्यगत घनिष्ठता</p> <p><u>प्रमुख आवश्यकता</u> : सहयोग र समन्वयको सुनिश्चितताका लागि प्रभावकारी संयन्त्र</p> <p><u>प्रमुख मान्यता</u> : साभेदारी, खुल्लापन, सामूहिक र सहभागीमूलक कार्य</p>	<ul style="list-style-type: none"> • आपसी सम्बन्ध

२. वित्तीय विकेन्द्रीकरण (Fiscal Decentralisation) को परिचय:

सरकारी क्षेत्रगत संरचना र वित्तीय प्रणालीले अन्तरसरकारी वित्तीय सम्बन्ध र वित्तीय विकेन्द्रीकरणलाई प्रस्तुत गर्दछ। नेपालमा केन्द्रीय प्रशासन र स्थानीय निकायहरू (जस्तै- जि.वि.स., गा.वि.स. र नगरपालिकाहरू) लाई कानुनत आ-आफ्नो कार्यक्षेत्र निर्धारण गरिएको छ। सरकारको विभिन्न तहगत स्तर अनुसार जिम्मेवारीको विभाजन पनि फरक फरक हुने गर्दछ। पूर्ण रूपमा केन्द्रीकृत शासन पद्धति भएका राष्ट्रहरूमा मुख्यतया निर्णय गर्ने अधिकार र वित्तीय अधिकार केन्द्रमा नै सिमित रहेको हुन्छ। नेपाल जस्तो भौगोलिक, सामाजिक र सांस्कृतिक विविधता भएको राष्ट्रमा केन्द्रमा सिमित रहेको निर्णय प्रक्रियाले सेवा प्रदानमा ठूलो समस्या उत्पन्न हुन्छ।

विकेन्द्रित शासन प्रणाली अनुसार सरकारका विभिन्न तहहरूलाई स्पष्ट कार्य जिम्मेवारी, सो जिम्मेवारी पूरा गर्न आन्तरिक स्रोत तथा अनुदानबाट साधनको व्यवस्था गरी स्थानीय निकायलाई स्वायत्तता प्रदान गर्दै सक्षम, सुदृढ र प्रभावकारी बनाउनु वित्तीय विकेन्द्रीकरणको अवधारणा हो। यो अवधारणाले स्थानीय निकायलाई निश्चित वित्तीय अधिकारहरू प्रयोग गर्न स्वायत्तता प्रदान गर्दछ। स्थानीय निकायहरू सोही बमोजिम स्थानीय जनताप्रति जवाफदेही हुन्छन्। कार्यबोझ स्थानान्तरण (Deconcentration) र अधिकार प्रत्यायोजन (Delegation) बाट मात्र त्यस्तो खालको वित्तीय अधिकार प्राप्त हुन नसक्ने भएकाले यसले जनताप्रति उत्तरदायी र जवाफदेही हुने निक्षेपण (Devolution) को माग गर्दछ।

वित्तीय विकेन्द्रीकरणका आयाम (क्षेत्र) हरू (Dimensions)

वित्तीय विकेन्द्रीकरणको समग्र स्वरूपमा विभिन्न आयामहरू छन्। यी आयामहरूको क्रमबद्ध कार्यान्वयनमा नै यसको सफलता निर्भर गर्दछ। यी आयामहरूलाई वित्तीय विकेन्द्रीकरणको मुख्य खम्बाको रूपमा लिइन्छ।

१) खर्च व्यवस्था सहित जिम्मेवारी सुम्पने कार्य (Expenditure Assignment)

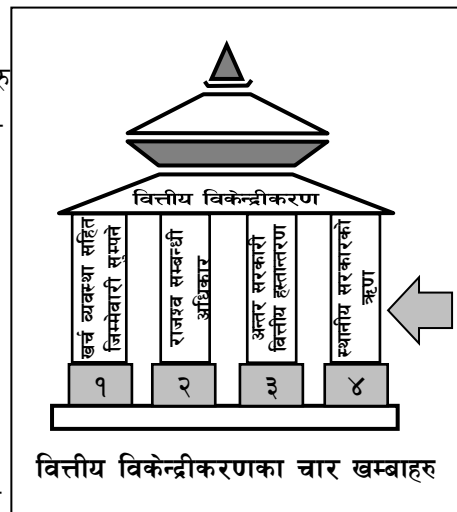
खर्च व्यवस्था सहित जिम्मेवारी सुम्पने कार्यले सरकारका विभिन्न तहको कार्य जिम्मेवारीहरू के के हुन् र एक आपसमा के कस्तो अन्तर सम्बन्ध रहन्छ भन्ने कुरा बुझाउँछ। यसले जनताले कुनै खास सेवा प्राप्त गर्न कुन निकायमा जाने भन्ने स्पष्ट गर्दछ।

२) राजश्व सम्बन्धी अधिकार (Revenue Assignment)

स्थानीय निकायहरूलाई सुम्पिएको कार्य जिम्मेवारी पूरा गर्न वित्तीय साधन जुटाउन स्थानीय तहमा कुन कुन कर र अन्य आयका (दस्तुर, शुल्क, महसुल) स्रोतहरू उपयुक्त हुन सक्दछन् भन्ने स्पष्ट गर्दछ। त्यस्तै यसले कुन तहको स्थानीय निकायलाई कुन तहको स्रोत उपयुक्त हुन्छ भन्ने पनि स्पष्ट गर्दछ।

३) अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरण (Intergovernmental Fiscal Transfers)

स्थानीय निकायलाई सुम्पिएको कार्य जिम्मेवारी पूरा गर्न आवश्यक साधनको पूर्ति स्थानीय निकायको राजश्व अधिकार अन्तरगत संकलन गरेर नपुग भएको साधनको

व्यवस्थाका लागि केन्द्रीय सरकारले स्थानीय निकाय/सरकारलाई उपलब्ध गराउने निशर्त, सशर्त र समताका लागि अनुदान र राजश्वको बाँडफाँडको समष्टि नै अन्तरसरकारी वित्तीय हस्तान्तरण हो ।

४) स्थानीय सरकारको ऋण (Local Government Borrowing)

स्थानीय निकायले वार्षिक योजना तर्जुमा गर्दा, वार्षिक अनुमानित व्ययको अनुपातमा आय सन्तुलन हुन नसकेको अवस्थामा वित्तीय न्यूनताको श्रृजना हुन्छ । यसको परिपूर्तिको लागि स्थानीय निकायले लिने ऋण नै स्थानीय सरकारको ऋण हो ।

वित्तीय विकेन्द्रीकरणका यी चारैवटा खम्बाहरूलाई क्रमवद्ध रूपमा कार्यान्वयन गर्नु पर्दछ । यसको क्रमवद्धता तोडिएमा वा कुनै खम्बाको मात्र कार्यान्वयन गर्न खोजिएमा वित्तीय विकेन्द्रीकरणको सफलतामा अंकुश लाग्ने हुन्छ । स्थानीय निकायको कार्य जिम्मेवारी निश्चित भएपछि सो कार्य सम्पादन गर्न स्थापित मापदण्ड र सेवाको स्तर तथा वर्तमान अभ्यासका आधारमा के कति साधन आवश्यक पर्दछ भन्ने कुराको निश्चित गरिन्छ । उक्त आवश्यक साधन जुटाउन केन्द्रले के कति राजश्व अधिकारको निक्षेपण गर्ने हो सो र नपुग स्रोत अन्तर सरकारी वित्तीय हस्तान्तरणको माध्यमबाट उपलब्ध गराउने निश्चित गर्नु पर्दछ । स्थानीय निकायले कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा कुनै विशेष लगानीको आवश्यकता परेमा त्यस्तो लगानीको व्यवस्था गर्न ऋण लिन पाउने व्यवस्था गरिन्छ ।

३. ऐन, कानून वित्तीय व्यवस्था

- वित्तीय आयोग
- राजश्व बाँडफाँड
- कर र बिक्रीको बाँडफाँडको व्यवस्था
- न्यूनतम र थप अनुदानको मापदण्ड तोकिएको
- जिल्ला विकास समितिको आय र व्ययको विवरण
- जिल्ला विकास समितिको लेखाको लेखापरीक्षण
- सरकारी बाँकी सरह असूल हुने

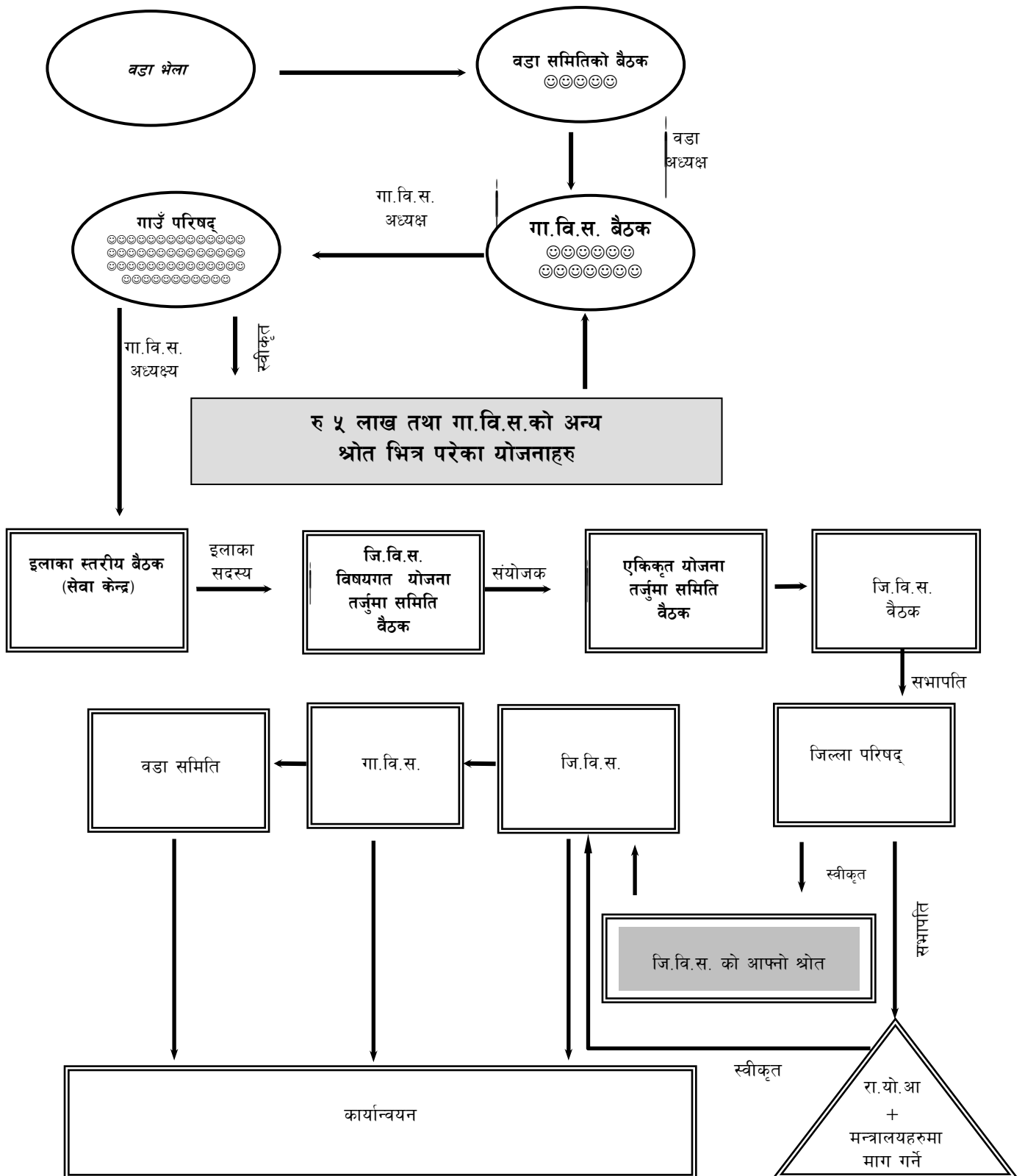
<p>वित्तीय आयोग</p> <p>स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ ले स्थानीय निकायको कर प्रणाली, श्री ५ को सरकार र स्थानीय निकायबीच बाँडफाँड गर्ने राजश्व तथा लेखा प्रणालीलाई सुधार गर्ने सन्दर्भमा अध्ययन तथा अनुसन्धान गरी सुझाव प्रस्तुत गर्न श्री ५ को सरकारले वित्तीय आयोगको गठन गर्न सक्ने व्यवस्था गरेको छ ।</p>	<p>वित्तीय आयोग (दफा-२३७)</p>
<p>राजश्व बाँडफाँड</p> <p>स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ ले घरजग्गा खरिद बिक्री बापत प्राप्त रजिष्ट्रेशन दस्तुर, खानी, पेट्रोलियम, वन, जलस्रोत तथा अन्य प्राकृतिक स्रोतको रोयल्टी, पर्यटकहरू जिल्लामा प्रवेश गर्दा प्राप्त हुने प्रवेश दस्तुर जस्ता श्री ५ को सरकारलाई प्राप्त हुने राजश्व रकमबाट श्री ५ को सरकारले जि.वि.स.लाई बाँडफाँड गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।</p> <p>बाँडफाँड गर्दा जि.वि.स.ले पाउने रकम स्थानीय स्वायत्त शासन नियमावली २०५६, अनुसूची २६ मा उल्लेख भएको छ ।</p>	<p>राजश्व बाँडफाँड (दफा-२२०) (नियम-२११)</p>
<p>कर र बिक्रीको बाँडफाँडको व्यवस्था</p> <p>गाउँ विकास समिति र नगरपालिकाबाट उठाइएको मालपोतको २५% रकम जि.वि.स.मा प्राप्त हुन्छ । जिल्ला परिषद्बाट पारित दरमा उन, खोटो जडिबुटि, वनकस, कवाडी माल स्लेट, वालुवा ढुंगा, मृत जीवजन्तुको हाड, सिंग, प्वाँख, छाला आदिबाट उठेको कर रकम मध्ये ३५ देखि ५०% सम्म रकम र नदिनालाको वालुवा ढुङ्गा, गिटी, माटो, दहत्तर,वहत्तर आदिको बिक्रीबाट उठेको रकमबाट ३५ देखि ५०% सम्म रकम सम्बन्धित गा.वि.स र नगरपालिकालाई दिनुपर्ने व्यवस्था छ ।</p>	<p>करको बाँडफाँड (दफा-२१५, र २१८)</p>
<p>न्यूनतम र थप अनुदानको मापदण्ड तोकिएको</p> <p>सरकारले स्थानीय निकायलाई न्यूनतम र थप अनुदान गरी दुई प्रकारको अनुदान दिइने व्यवस्था ऐनद्वारा भएको छ । थप अनुदान दिने मापदण्डमा जनसंख्या, विकासको स्तर, राजश्व परिचालन गर्न सक्ने संभाव्यता र क्षमता, वित्तीय साधनको आवश्यकता, आय व्ययको अभिलेखन, लेखा परीक्षणको स्थिति, आर्थिक अनुशासन कायम गर्ने व्यवस्था रहेका छन् ।</p>	<p>अनुदानको मापदण्ड (दफा-२३६)</p>
<p>जिल्ला विकास समितिको आय र व्ययको विवरण</p> <p>जिल्ला विकास समितिले जिल्लामा आन्तरिक स्रोत, साधन, मालपोत, स्थानीय विकास शुल्क, दान, चन्दा, सहायता, उपहार, अन्य कर, दस्तुर, महसुल, शुल्क तथा सम्पत्ति वा साधन, स्रोत, बिक्री, ऋण तथा अनुदानबाट प्राप्त हुने रकम छुट्टा छुट्टै देखिने गरी तोकिए बमोजिम श्रेस्ता राख्नु पर्ने व्यवस्था रहेको छ ।</p>	<p>श्रेस्ता राख्ने (दफा २२७)</p>

<p>जिल्ला विकास समितिको लेखाको लेखापरीक्षण</p> <p>जिल्ला विकास समितिको आन्तरिक लेखापरीक्षण आन्तरिक लेखापरीक्षण शाखाले गर्नेछ, भने अन्तिम लेखापरीक्षण महालेखा परीक्षकबाट हुनेछ । जिल्ला परिषद्ले लेखा समितिको राय सुझाव सहित प्राप्त प्रतिवेदनमा छलफल गरी लेखापरीक्षणबाट कायम भएका बेरुजु नियमित गर्न नमिल्ने भएमा बेरुजु फछ्यौटको लागि जिल्ला विकास समितिलाई निर्देशन दिनु पर्नेछ ।</p>	<p>लेखा परीक्षण (दफा २३२)</p>
<p>सरकारी बाँकी सरह असूल हुने</p> <p>स्थानीय निकायले ठेकेको वा लगाएको कर, दस्तुर, शुल्क तथा असूल गर्न बाँकी अन्य रकम कुनै व्यक्तिले नबुझाएमा सरकारी बाँकी सरह जिल्ला प्रशासन कार्यालयले असुल उपर गरि दिनु पर्नेछ ।</p>	<p>रकम असूली (दफा २६०)</p>

काम, कर्तव्य र अधिकार

स्थानीय निकायका काम, कर्तव्य र अधिकार क्षेत्र किटान		
गाउँ विकास समिति (दफा २८)	नगरपालिका (दफा ९६)	जिल्ला विकास समिति (दफा १८९)
क) कृषि सम्बन्धी ख) ग्रामीण खानेपानी सम्बन्धी ग) निर्माण तथा यातायात सम्बन्धी घ) शिक्षा तथा खेलकूद सम्बन्धी कार्यहरु ङ) सिँचाई, भूक्षय तथा नदी नियन्त्रण सम्बन्धी च) भौतिक विकास सम्बन्धी छ) स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी ज) वन तथा वातावरण सम्बन्धी भ्र) भाषा र संस्कृति सम्बन्धी ञ) पर्यटन तथा घरेलु उद्योग सम्बन्धी ट) विविध	क) अर्थ सम्बन्धी ख) भौतिक विकास सम्बन्धी ग) जलस्रोत वातावरण र सरसफाई सम्बन्धी घ) शिक्षा तथा खेलकूद सम्बन्धी ङ) संस्कृति सम्बन्धी च) निर्माण तथा यातायात सम्बन्धी छ) स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी ज) समाज कल्याण सम्बन्धी भ्र) उद्योग तथा पर्यटन सम्बन्धी ञ) घर नक्सा पास सम्बन्धी ट) विविध	क) कृषिसम्बन्धी ख) ग्रामीण खानेपानी तथा बस्ती विकास सम्बन्धी ग) जलविद्युत सम्बन्धी घ) निर्माण तथा यातायात सम्बन्धी ङ) भूमि सुधार तथा भूमि व्यवस्था सम्बन्धी च) महिला विकास तथा असहाय सम्बन्धी छ) वन तथा वातावरण सम्बन्धी ज) शिक्षा तथा खेलकूद विकास सम्बन्धी भ्र) श्रमको ज्याला सम्बन्धी ञ) सिँचाई, भूक्षय तथा नदी नियन्त्रण सम्बन्धी ट) सूचना तथा सञ्चार सम्बन्धी ठ) भाषा र संस्कृति सम्बन्धी ड) घरेलु उद्योग सम्बन्धी ढ) स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी ण) पर्यटन सम्बन्धी त) विविध

स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन/नियम अनुसार वार्षिक गाविस/जिल्ला विकास योजनाका चरणहरू

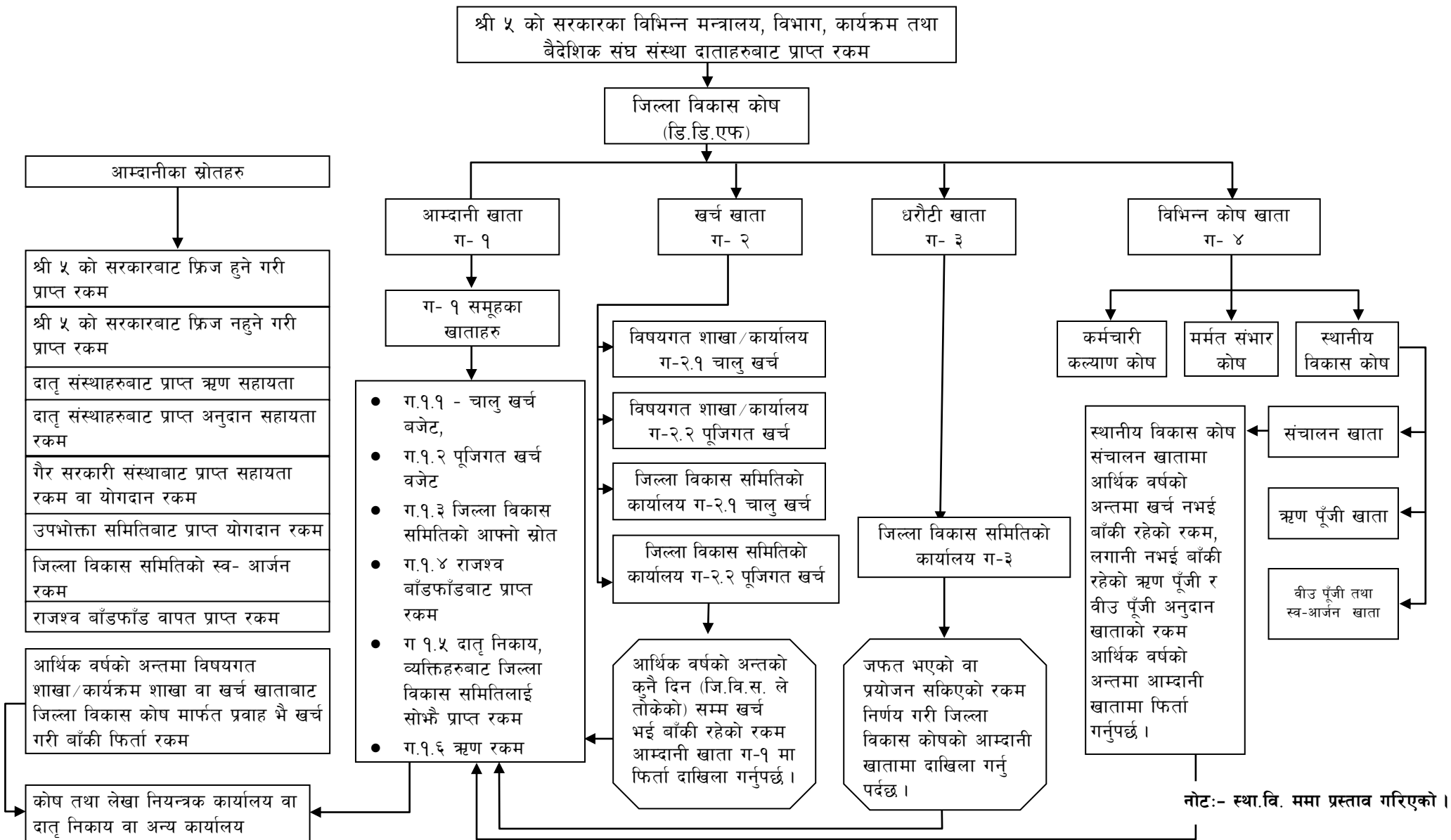
जिल्ला विकास कोष

स्थानीय स्वायत्त शासन ऐनमा जिल्ला विकास कोष रहने व्यवस्था गरिएको छ । यसलाई आम्दानी कोषको रूपमा लिइएको छ । यस कोषमा जम्मा हुने रकमहरू यस प्रकार रहेका छन् ।

<p>जिल्ला विकास कोषमा जम्मा हुने रकम</p> <ul style="list-style-type: none"> • श्री ५ को सरकारबाट प्राप्त रकम, • कर, दस्तुर, महसुल तथा शुल्कबाट प्राप्त रकम, • गाउँ विकास समिति र नगरपालीकाले मालपोतबाट उठाएको रकमको २५ प्रतिशत रकम , • जिल्ला विकास समितिको चल, अचल सम्पत्ती वा अन्य वस्तुको विक्रि, वहाल, भाडा, व्याजबाट उठेको रकम, • उपहार चन्दा, अनुदान वा सहायता रकम , • विदेशी सरकार वा अन्तराष्ट्रिय संस्थाबाट प्राप्त रकम, • राजस्व बाँडफाँडबाट र दण्ड जरिवानाबाट प्राप्त रकम , • जिल्ला विकास समितिले संचालन गरेको आयमूलक कार्यक्रमबाट प्राप्त रकम , • जिल्ला विकास समितिले बैंक वा अन्य कुनै संस्थाबाट लिएको सापटी रकम, • अन्य स्रोतबाट प्राप्त रकम । 	<ul style="list-style-type: none"> • ऐनको दफा २२१
<p>जिल्ला विकास कोषको संचालन</p> <p>जिल्ला विकास कोषको रकम संचालन प्रक्रिया स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५, नियमावली २०५६, स्थानीय निकाय (आर्थिक प्रशासन) नियमावली, २०५६, यस अन्तर्गत जारी भएका विनियम, निर्देशिका, जि.वि.स.कोष संचालन कार्यविधि, २०६१ बमोजिम हुने व्यवस्था रहेको छ ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> • कोष संचालन
<p>जिल्ला विकास कोषले समेट्ने क्षेत्र</p> <p>जिल्ला विकास कोष अन्तर्गत जि.वि.स.ले आर्जन गरेको रकम विभिन्न सरकारी, गैर सरकारी र दाताहरूबाट सो जिल्लाको लागि प्राप्त हुने रकम जम्मा गर्ने र त्यसबाट खर्च गर्ने कोष पर्दछन् । साथै यस कोषमा जिल्लाभित्र विकास निर्माणको कार्य र जनतालाई सेवा प्राप्त गर्न जिल्ला विकास समिति मार्फत प्रवाह हुने रकम पर्दछ ।</p>	<ul style="list-style-type: none"> • कोषको क्षेत्र
<p>जिल्ला विकास कोषको महत्व</p> <p>जिल्ला विकास कोषको महत्वलाई बुँदागत रूपमा निम्नानुसार समेट्न सकिन्छ ।</p> <ul style="list-style-type: none"> • ऐन, नियमानुसार योजना तथा बजेट तर्जुमा र संचालन सम्बन्धी निक्षेपित अधिकार कार्यान्वयन गरी ऐन र नियमका प्रावधानहरू लागु गर्न । • स्थानीय स्वायत्त शासन सिद्धान्त तथा नीतिहरू कार्यान्वयनका लागि तथा जिल्ला विकास समितिलाई स्वायत्त निकायको रूपमा कार्य गर्न लगाउन । • जिल्लाको विकासका लागि सरकारी तथा गैर सरकारी संस्थाहरूबाट प्रदान गरिएका रकमहरूको अभिलेख राख्न र सोको उपयोगमा दक्षता वृद्धि गर्न । • जिल्ला विकास समितिलाई वास्तविक रूपमा जिल्ला सरकारको अवधारणा अनुरूप रुपान्तरण गर्न । 	<ul style="list-style-type: none"> • कोषको आवश्यकता

जिल्ला विकास कोषको रकम प्रवाह सम्बन्धी प्रक्रिया निम्न तालिकाबाट हेर्न सकिन्छ ।

जिल्ला विकास कोषको रकम प्रवाह तालिका

अनुसूचीहरू

फाराम नं. १

पर्यटकीय क्षेत्रको सूचना

(धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासिक, पर्यटकीय स्थल, पदयात्रा मार्ग आदि क्षेत्रहरू र प्राकृतिक ताल, पोखरी र नदीहरू)

जिल्ला:-

कार्यालय

पर्यटकीय क्षेत्रको नाम	ठेगाना	क्षेत्रफल/आकार (हेक्टर, विघा, रोपनी)	भौतिक पूर्वाधार			स्वामित्व को सँग	महत्व (धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासिक, अन्य)	हालको राजश्वको अवस्था	अन्य (वार्षिक पर्यटकको आगमन संख्या,)	विश्लेषण (हाल नभने)
			पहुँच स्थिती सडक, हवाई, पैदल, अन्य)	पर्यटक आवास	बजारसम्मको दूरी					

. निश्चित अवधिका लागि प्याकेज कार्यक्रम तयार गर्न सकिने सम्बन्धित अन्य क्षेत्रहरू:-

सूचनादाताको नाम:-

पद:-

दस्तखत: -

मिति:-

द्रष्टव्य:- उपलब्ध भएसम्म निर्माण मिति उल्लेख गर्ने ।

फाराम नं. २

जिल्लामा खाद्यान्न तथा नगदेवाली उत्पादनको अवस्था

जिल्ला:-

कार्यालय:-

अन्न/उत्पादनको नाम	क्षेत्रफल (हेक्टर, विघा, रोपनी, अन्य)	पकेट क्षेत्रको नाम र ठेगाना	उत्पादन		विक्री मूल्य प्रति इकाई	विश्लेषण (हाल नभने)
			इकाई (मे.ट.)	परिमाण		

सूचनादाताको नाम:-

पद:-

दस्तखत: -

मिति:-

घट

स्थानीय निकाय वित्तीय आयोगको सचिवालय

फाराम नं. ४

जिल्लामा मुख्य/ठूला सिंचाई आयोजनाहरू

जिल्ला:-

कार्यालय:-

आयोजनाको नाम	ठेगाना	लाभान्वित घर/परिवार संख्या	प्रभावित/सिंचित क्षेत्रको क्षेत्रफल (हेक्टर, विघा, रोपनी)	संचालन तथा व्यवस्थापन प्रणाली	विश्लेषण (हाल नभने)

सूचनादाताको नाम:-

पद:-

दस्तखत: -

मिति:-

फाराम नं. ५

जिल्लामा संचालनमा रहेका जल विद्युत परियोजनाहरू

जिल्ला:-

कार्यालय:-

नदी/परियोजनाको नाम	ठेगाना	संचालक (सरकारी, निजी, सामुदायिक)	जडित क्षमता (कि.वा./मे.वा.)	हालको उत्पादन (कि.वा./मे.वा.)	उत्पादन शुरु भएको मिति	वार्षिक रोयल्टी	विश्लेषण (हाल नभने)

सूचनादाताको नाम:-

पद:-

दस्तखत: -

मिति:-

दृण

स्थानीय निकाय वित्तीय आयोगको सचिवालय

सूचनादाताको नाम:-

पद:-

दस्तखत: -

मिति:-

फाराम नं. ७

खनिज स्रोत सम्बन्धी सूचना
जिल्लाका खनिज स्रोतहरू

जिल्ला:-

कार्यालय:-

मुख्य खनिज स्रोतहरूको नाम	ठेगाना	खनिज भण्डारको		खानी उपभोगको वर्तमान अवस्था				व्यवस्थापन प्रणाली	विश्लेषण (हाल नभने)
				जिल्लाबाट निकासी हुने (वार्षिक रूपमा)		जिल्लाभित्र खपत हुने (वार्षिक रूपमा)			
		अनुमानित क्षमता	वार्षिक उत्पादन	परिमाण (ईकाइ)	जिविसलाई कर आम्दानी	परिमाण (ईकाइ)	जिविसलाई बिक्रीबाट आम्दानी		

सूचनादाताको नाम:-

पद:-

दस्तखत: -

मिति:-

फाराम नं. ८

वन पैदावार सम्बन्धी सूचना
जिल्लाका गैर काष्ठजन्य स्रोतहरू

जिल्ला:-

कार्यालय:-

वन व्यवस्थापन को किसिम	गैर काष्ठजन्य वस्तुहरूको औषत वार्षिक उत्पादन																		
	जडिवुटी			सुगन्धित वस्तु		लोक्ता		खोटो		वीऊ/विया		पातजन्य		अन्य (जात)		अन्य (जात)		विश्लेषण (हाल नभने)	
	इकाई	परिमाण			इकाई	परिमाण	इकाई	परिमाण	इकाई	परिमाण	इकाई	परिमाण	इकाई	परिमाण	इकाई	परिमाण	इकाई		परिमाण
औषधीजन्य		मसलाजन्य	गैरकाष्ठ	इकाई															
सरकारी वन																			
सामुदायिक वन																			
निजी वन																			
कवुलीयती वन																			
आरक्षित क्षेत्र																			
संरक्षित क्षेत्र																			
मध्यवर्ती क्षेत्र																			
जम्मा																			

सूचनादाताको नाम:-

पद:-

दस्तखत: -

मिति:-

द्व

स्थानीय निकाय वित्तीय आयोगको सचिवालय

फाराम नं. ९

वन पैदावार सम्बन्धी सूचना
जिल्लाका काष्ठजन्य स्रोतहरू

जिल्ला:-

कार्यालय:-

सरकारी वन

क्षेत्रको नाम	वनको लबक संख्या	क्षेत्रफल (हेक्टरमा)				काठ उत्पादनको वर्तमान दर (क्यू फिटमा)	काठ उत्पादनको स्थायी दर (क्यू फिटमा)	वार्षिक रोयल्टी रु.			विश्लेषण (हाल नभने)
		कोणधारी	कडा काठ (साल,सिसौ, खयर)	मिश्रित	जम्मा			आ.व.	आ.व.	आ.व.	

क्रमशः.....

निजी वन

क्षेत्रको नाम	निजी वनको संख्या	क्षेत्रफल (हेक्टरमा)	काठ निकासी	वार्षिक रोयल्टी रु.			विश्लेषण (हाल नभने)
				आ.व.	आ.व.	आ.व.	

कवुलियती वन

नाम	ठेगाना	क्षेत्रफल (हेक्टरमा)	करार अवधि	वार्षिक रोयल्टी रु.			विश्लेषण (हाल नभने)
				आ.व.	आ.व.	आ.व.	

कवुलियती वनको सम्भावित क्षेत्र

नाम	ठेगाना	क्षेत्रफल (हेक्टरमा)	कैफियत	विश्लेषण (हाल नभने)

सूचनादाताको नाम:-

पद:-

स्थानीय निकाय वित्तीय आयोगको सचिवालय

दस्तखत: -

द्वठ

मिति:-

फाराम नं. ११

कवाडी मालसामानको सूचना संकलन फाराम

जिल्ला:-

कार्यालय/शाखा :-

सि.नं.	कवाडी सामानको नाम	संकलन हुने क्षेत्रको नाम	हाल संकलन भएको राजश्व				थप संकलन हुन सक्ने राजश्व				विश्लेषण (हाल नभर्ने)
			ईकाइ	परिमाण	दर	रकम	ईकाइ	परिमाण	दर	रकम	

सूचनादाताको नाम:-

पद:-

दस्तखत: -

मिति:-

स्थानीय निकाय वित्तीय आयोगको सचिवालय

द्वेद

जिल्ला विकास समितिले लगाउन सक्ने संभाव्य सेवा शुल्कहरू

जिल्ला:-

कार्यालय:-

सि. नं.	सेवा शुल्क लगाउन सकिने संभावित क्षेत्र	सेवा शुल्क लगाउन सकिने संभावित कार्यहरू	संभावित आय	संभावित प्रशासनिक खर्च	संभावित जोखिम	कैफियत
१.	भौतिक पुर्वाधारको उपयोगमा सेवा शुल्क	कुलो, पैनी, बाँध पोखरी सडक -आफैले निर्माण गरेको वा हस्तान्तरण भै आएको पूल				
२.	सार्वजनिक सुविधा स्थल व्यवस्थापन सेवा शुल्क	अतिथि गृह धर्मशाला पुस्तकालय चिकित्सालय पशुचिकित्सालय सभागृह खुलामञ्च मसान पाटी				
३.	पर्यटकीय क्षेत्र विकास तथा व्यवस्थापन शुल्क	प्राकृतिक दृष्यावलोकन क्षेत्र मनोरन्जन तथा क्रिडा स्थल धार्मिक क्षेत्र, मठ, मन्दिर, गुम्बा, घ्यांग, मस्जिद, पाटी, पौवा आदि पुरातात्वीक महत्वको क्षेत्र साहासिक पर्यटकीय क्षेत्र				

क्रमशः.....

४.	स्थानीय विकास शुल्क					
५.	वातावरण संरक्षण शुल्क					
६.	अन्य					

सूचनादाताको नाम:-

पद:-

दस्तखत: -

मिति:-

स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ अनुसार जिल्ला विकास समितिको आन्तरिक स्रोतहरू

जिल्ला:-

कार्यालय:-

सि.नं	स्रोतको वर्ग	स्रोतको नाम	जिल्ला विकास समितिले यस स्रोतबाट परिचालन गरेको राजस्व					थप संभावना	कैफियत
			आ.व.२०५७/५८	आ.व.२०५८/५९	आ.व.२०५९/६०	०६०/६१	०६१/६२ अनुमान		
१	पुर्वाधार उपयोग कर (दफा २१५(१))	सडक, बाटो, पुल कर							
		सिंचाई, कुलो कर							
		पोखरी कर							
२	श्रोत उपयोग कर (दफा २१५(२))	कृषि, वन, र पशुजन्य स्रोत :							
		ऊन							
		खोटो							
		जडिवुटी							
		वनकस (खर), अम्लिसो, वावियो, लोक्ता, पटेर आदि							
		पिना							
		भूस							
		लप्सिको वियाँ							
		सुर्तिको डण्ठल कतरन							
		सालको वियाँ							
		सिन्कौली							
		चिउरीको वियाँ							
		सल्लाको सिम्टा							
		नेपाली कागज							
		हाड							
		सिंग							

क्रमशः.....

		प्याँख							
		छाला							
		काठ तथा टिम्बर निकासी							
		ऊखुको खोईला, छवाली, पराल, मकैको ढोड आदि							
		अन्य भए उल्लेख गर्ने							
		खानी जन्य स्रोत							
		ढुंगा, गिटि, वालुवा							
		स्लेट							
		मार्बल							
		पत्थर कोईला							
		अन्य भए उल्लेख गर्ने							
		कवाडी मालसामान							
		स्वदेशमा स्थापना भएका उद्योगहरुले पून प्रयोग गर्ने मालसामान							
		पून प्रयोग हुन नसक्ने मालसामान							
३	सेवा शुल्क (दफा २१६)	अथिति गृह, पुस्तकालय, चिकित्सालय, धर्मशाला, सभागृहमा सेवाशुल्क							
		कुलो, बाँध, पैनीमा सेवाशुल्क							
		स्थानीय विकास शुल्क							
		अन्य सेवा शुल्क							
४	दस्तुर (दफा २१७)	नदिहरुमा जलविहार गर्ने, ढुंगा तथा तुईन चलाउने, माछा मार्ने दस्तुर							
		सिफारिस दस्तुर							
		केवलकार संचालन दस्तुर दरखास्त दस्तुर, टिकट दस्तुर							

		टेण्डर फारम विक्रि, नागरिकता फाराम, पासपोर्ट तथा अन्य फाराम विक्रिबाट आय							
५	विक्रिबाट प्राप्त आय (दफा २१८)	नदिनालाको बालुवा, गिटि, ढुंगा, स्लेट, माटो विक्रि							
		दहत्तर बहत्तर विक्रि							
६	राजस्व बाँडफाँड-बाट प्राप्त आय (दफा २२०)	घर जग्गा रजिष्ट्रेसन दस्तुरबाट प्राप्त							
		खानी रोयल्टीबाट प्राप्त							
		वन पैदावारको रोयल्टीबाट प्राप्त							
		विद्युत उत्पादन रोयल्टीबाट प्राप्त							
		पर्यटकहरुको जिल्ला प्रवेश दस्तुर वापत प्राप्त							
७	मालपोत (दफा २२१(ग))	गाउँ विकास समिति तथा नगरपालिकाबाट प्राप्त हुने २५%							
८	दण्ड, जरिवानाबाट आय (दफा २३३)	दण्ड, जरिवानाबाट आय							
९	आयमूलक कार्यक्रमबाट आय	फोटोकपी, फ्याक्स, इमेल, इन्टरनेटको सुविधा दिएवापत आय							
		अन्य आयमूलक कार्यक्रम संचालनबाट आय							
१०	विविध स्रोतबाट आय	चल अचल सम्पत्ति भाडाबाट आय							
		चल अचल सम्पत्ति विक्रिबाट आय							
		व्याजबाट आय							
		लाभांश आय							
११	जिल्ला विकास समितिको ऋण (दफा २१९)	वित्तीय क्षेत्रबाट							
		गैर वित्तीय क्षेत्रबाट							
१२	अन्य केही भए								

सूचनादाताको नाम:-

पद:-

दस्तखत: -

मिति:-

फाराम नं. १४

मालपोत तथा भूमिकर सम्बन्धी सूचनाहरू

जिल्ला:-

कार्यालय:-

सि.नं.	गाविस/नगरपालिकाको नाम	मालपोतको लगत अद्यावधिक गरे/नगरेको	जग्गाको किसिम अनुसारको परिमाण (क्षेत्रफल)								वर्तमान मालपोतको दर (विगत ५ वर्षमा दरमा परिवर्तन भएको भए कहिले र कति उल्लेख गर्ने)							
			भिट पाखो				धनहर खेत				भिट पाखो				धनहर खेत			
			अवल	दोयम	सिम	चाहार	अवल	दोयम	सिम	चाहार	अवल	दोयम	सिम	चाहार	अवल	दोयम	सिम	चाहार

जिल्ला विकास समितिबाट मालपोत व्यवस्थापन सम्बन्धमा गाउँ विकास समिति तथा नगरपालिकालाई के कस्तो सहयोग गर्ने गरिएको छ ?

- जग्गा धनीको लगत अद्यावधिक गर्न
- जग्गाको वर्गीकरण गर्न (जग्गाको व्यवसायिक महत्वको आधारमा तथा कृषि उत्पादकत्वको आधारमा)
- घरजग्गा करको दर तथा क्षेत्र निर्धारण गर्न
- जिल्ला विकास समितिबाट मालपोत व्यवस्थापन सम्बन्धमा गाउँ विकास समिति तथा नगरपालिकाको नियमित अनुगमन हुने गरेको वा नगरेको ?

सूचनादाताको नाम:-

पद:-

दस्तखत: -

मिति:-

स्थानीय निकाय वित्तीय आयोगको सचिवालय

छ/छ

फाराम नं. १६

**तथ्यांक विश्लेषण औजारको नमूना
(खनिज स्रोत)**

स्रोतको नाम	खनिज क्षेत्र		खनिज क्षमता	सम्भावित आम्दानी	हाल प्राप्त आम्दानी	घट् बढ् गर्न सकिने सीमा
 खोलादेखि ... सम्म	ल.X चौ.X ग.	दर X उत्पादन/ईकाइ		
	देखि ... सम्म	ल.X चौ.X ग.	दर X उत्पादन/ईकाइ		
	देखि ... सम्म	ल.X चौ.X ग.	दर X उत्पादन/ईकाइ		
	देखि ... सम्म	ल.X चौ.X ग.	दर X उत्पादन/ईकाइ		
	देखि ... सम्म	ल.X चौ.X ग.	दर X उत्पादन/ईकाइ		
	देखि ... सम्म	ल.X चौ.X ग.	दर X उत्पादन/ईकाइ		
	देखि ... सम्म	ल.X चौ.X ग.	दर X उत्पादन/ईकाइ		
	देखि ... सम्म	ल.X चौ.X ग.	दर X उत्पादन/ईकाइ		

तथ्यांक विश्लेषण औजारको नमूना (कवाडी मालसामान)

सि.नं.	कवाडी सामानको नाम	संकलन हुने क्षेत्रको नाम	हाल संकलन भएको राजश्व				आधारमा परिवर्तन हुदा थप हुन सक्ने राजश्व		दरमा परिवर्तन गर्दा थप हुन सक्ने राजश्व		कुल अनुमानित राजश्व		
			ईकाइ	परिमाण	दर	रकम (७)	परिमाण	थप/घट्ट हुने रकम (९)	प्रस्तावित दर	थप/घट्ट हुने रकम (११)	कुल रकम (७+९+११)	हालभन्दा घटी/बढी	
												रकम	प्रतिसत

